

ปฏิปทาของพระอัฐงคกรรมฐาน สายท่านพระอาจารย์มั่น ภูริทัตตะ
เรียบเรียงโดย ท่านอาจารย์พระมหาบัว ญาณสัมปันโน

ต่อไปนี้จะเริ่มเขียนปฏิปทาเครื่องดำเนิน คือ ข้อปฏิบัติของพระกรรมฐานที่ท่านพระอาจารย์มั่นพาดำเนินมา เพื่อท่านผู้อ่านได้ทราบไว้บ้างพอเป็นแนวทาง โดยคิดว่าท่านพุทธศาสนิกชน พระเถระทั้งหลายที่มีความสนใจใคร่ธรรมและข้อปฏิบัติประจำวันสัปดาห์ อาจมีความสนใจอยากทราบอยู่มาก จึงได้พยายามรวบรวมมาลงไว้เท่าที่สามารถ ผิดถูกประการใด หวังว่าคงได้รับอภัยจากท่านผู้อ่านตามเคย คราวนี้ก็ส่งมาลงทาง “ศรีสัปดาห์” ตามเคย โดยขอร้องให้ทางโรงพิมพ์ช่วยลงให้เป็นตอนๆ ไปดังที่เคยทำมา และได้เรียนกำชับขอให้ลงพอประมาณ เกรงจะเขียนส่งมาไม่ทัน ดังที่เคยเรียนเกี่ยวกับประวัติท่านพระอาจารย์มาแล้ว การส่งมา ขอความกรุณาทาง “ศรีสัปดาห์” ให้ช่วยลงให้ทัน เป็นอุบายช่วยบังคับตัวเองซึ่งมีนิสัยขี้เกียจไปในตัว เพื่อเรื่องที่เขียนจะได้สำเร็จไปด้วยดี ไม่มีข้อแก้ตัวว่ายุ่งนี้ยุ่งนี้แล้วหยุดไปเสีย ซึ่งอาจทำให้งานที่กำลังทำเสียไป ตามปกติหนังสือศรีสัปดาห์เคยออกทุกวันศุกร์ จึงพอมีทางว่าการเขียนจะมีความรู้สึกตัวพยายามทำให้ทันกับกำหนดวันเวลาที่หนังสือจะออก เรื่องที่เขียนก็พลอยมีหวังจะสำเร็จได้ จึงได้ส่งและขอร้องทางศรีสัปดาห์ให้ช่วยลงให้จนกว่าเรื่องจะยุติลง ซึ่งทางศรีสัปดาห์ก็ยินดีให้เป็นไปตามความประสงค์ทุกประการ

คำว่า “กรรมฐาน” เป็นศัพท์พิเศษและเป็นบทรกรรมพิเศษที่วงพระอัฐงค์ท่านปฏิบัติกันมา แต่องค์ของกรรมฐานแท้นั้นมีอยู่กับทุกคน ทั้งหญิงทั้งชาย ทั้งนักบวชและฆราวาสได้แก่ เกศ โลมา เป็นต้น บางท่านอาจยังไม่เข้าใจในคำว่า กรรมฐาน หรือพระอัฐงคกรรมฐาน ว่าเป็นอย่างไรบ้าง แต่จะเขียนเฉพาะข้อปฏิบัติแห่งอัฐงคกรรมฐานสายของท่านพระอาจารย์มั่น นอกจากนี้ผู้เขียนไม่ค่อยสันตจิตเจนนักว่าท่านปฏิบัติกันอย่างไรบ้าง เป็นเพียงเห็นๆ ผ่านๆ ไปบ้างเท่านั้น ไม่ค่อยมีโอกาสได้สนใจใกล้ชิดนัก เฉพาะสายของท่านพระอาจารย์มั่นพาดำเนินมานั้น พอเข้าใจบ้างตามที่เคยได้เห็นได้ยินและปฏิบัติมา แต่ก่อนจะเขียนเรื่องนี้ จึงขออธิบายคำว่ากรรมฐานอันเป็นทางดำเนินของท่านพอเป็นแนวทางเล็กน้อย เพื่อเข้ารูปกันกับปฏิปทาที่จะเขียนต่อไป

คำว่า กรรมฐาน นี้ เป็นคำชินปากชินใจของชาวพุทธเรามาเนิ่นนาน เมื่อถือเอาใจความก็แปลว่า ที่ตั้งแห่งการงาน แต่งานในที่นี้เป็นงานสำคัญ และหมายถึงงานรื้อภพหรือชาติรื้อกิเลสตัณหา รื้อถอนอวิชชาทั้งมวลออกจากใจ เพื่อไกลทุกข์ คือความเกิดแก่เจ็บตาย อันเป็นสะพานเกี่ยวโยงของวิภูวนที่สัตว์โลกข้ามพ้นได้โดยยาก มากกว่าจะมีความหมายไปทางอื่นแบบงานของโลกที่ทำกัน ส่วนผลที่พึงได้รับแม้ยังไม่ถึงจุดหมายปลายทาง ก็ทำให้ผู้บำเพ็ญมีความสุขในปัจจุบันและภพชาติต่อไป ฉะนั้นพระที่สนใจปฏิบัติธรรมเหล่านี้ จึงมัก

มีนามว่าพระรัตนตรัยฐานเสมอ อันเป็นคำชมเชยให้เกียรติท่านผู้มั่งตงานนี้ด้วยใจจริง จากพุทธศาสนิกชนทั้งหลาย

กรรมฐาน ที่เป็นธรรมจำเป็นมาแต่พุทธกาลที่พระอุปัชฌาย์มอบให้แต่เริ่มบรรพชา อุปสมบท มี ๕ อาการด้วยกันโดยสังเขป คือ เกศาได้แก่ผม โลมาได้แก่ขน นขาได้แก่เล็บ ทันทาได้แก่ฟัน ตาใจได้แก่หนัง โดยอนุโลมปฏิโลม เพื่อกุลบุตรผู้บวชแล้วได้ยึดเป็น เครื่องมือบำเพ็ญพิจารณาถอยหน้าถอยหลังซ้ำซากไปมา จนมีความชำนาญและแยก คายในอาการหนึ่ง ๆ หรือทั้งห้าอาการ อันเป็นชิ้นส่วนสำคัญของร่างกายชายหญิงทั่ว ๆ ไป แต่คำว่ากรรมฐานอันเป็นอารมณ์ของจิตนั้นมีมาก ท่านกล่าวไว้ถึง ๔๐ อาการ ซึ่งมีในตำรา โดยสมบูรณ์อยู่แล้ว ท่านผู้ประสงค์อยากทราบกรรมฐานใดก็ค้นหาดูได้โดยสะดวก บรรดา กรรมฐานที่ท่านกล่าวไว้มากมายนั้น ข้อใหญ่ใจความก็เพื่อท่านผู้สนใจใคร่ต่อการปฏิบัติซึ่ง มีจริตนิสัยต่าง ๆ กัน จะได้เลือกปฏิบัติเอาตามใจชอบที่เห็นว่าถูกกับจริตของตน ๆ เช่นเดียวกับโรคมีชนิดต่าง ๆ กัน ที่ควรแก้ยาขนานต่าง ๆ กันฉะนั้น

วิธีทำได้แก่ การนำธรรมบทนั้น ๆ มาบริกรรมภาวนาประจำอิริยาบถต่าง ๆ ตามแต่ ถนัดและเห็นควร ว่าเกศา ๆ หรือโลมา ๆ เป็นต้น ด้วยความมีสติกำกับอยู่โดย สม่าเสมอ ไม่ปล่อยใจส่งไปที่อื่น ทำความรู้สึกตัวอยู่กับธรรมที่กำลังบริกรรมภาวนา ไม่เปลี่ยนแปลงธรรมบ่อยอันเป็นนิสัยจับจด พยายามทำไปจนทราบชัดว่าเป็นผลขึ้นมา จริง ๆ หรือจนทราบชัดว่าธรรมบทนั้น ๆ ไม่ต้องกับจริตของตนแล้วค่อยเปลี่ยนธรรมบท ใหม่ ผู้ที่ทราบชัดว่าถูกกับจริตจริง ๆ แล้ว ก็ควรยึดธรรมนั้นเป็นหลักใจและปฏิบัติต่อไป ไม่ลดละ จนเห็นผลเป็นลำดับและก้าวหน้าเข้าสู่ภูมิธรรมที่ควรเปลี่ยนแปลงบทรธรรมตาม ความจำเป็น ซึ่งเจ้าตัวต้องทราบโดยลำพัง ผลที่เกิดจากการปฏิบัติบำเพ็ญด้วยธรรมเหล่านี้ หรือด้วยธรรมอย่างอื่น ๆ ที่ถูกกับจริต ย่อมเป็นความสงบสุขภายในใจไปโดยลำดับที่ไม่ เคยรู้เห็นมาก่อน

ความสงบจิตเริ่มแต่ขั้นต่ำ คือสงบได้ชั่วขณะ สงบได้นานพอประมาณ และสงบได้ ตามต้องการที่จะให้พักและถอนขึ้นมา ทั้งเป็นความสงบละเอียดแนบแน่นกว่ากันมาก ขณะที่จิตสงบย่อมปล่อยอารมณ์ที่เคยรบกวนต่าง ๆ เสียได้ เหลือแต่ความรู้ความสว่างไสว ประจำใจ และความสุขอันเกิดจากความสงบตามขั้นของใจเท่านั้น ไม่มีสองกับสิ่งอื่นใด เพราะขณะนั้นจิตปราศจากอารมณ์และเป็นตนของตนอยู่โดยลำพัง แม้กิเลสส่วนละเอียด ยังมีอยู่ภายในก็ไม่แสดงตัว ถ้าเป็นน้ำก็กำลังนิ่งและใสสะอาดปราศจากฝุ่นละออง หากมี ตะกอนก็กำลังนอนนิ่งไม่ทำน้ำให้ขุ่น ควรแก่การอาบตีมน้ำใช้สอยทุกประการ ใจที่ปราศจาก อารมณ์มีความสงบตัวอยู่โดยลำพังนานเพียงไร ย่อมแสดงความสุข ความอัศจรรย์ ความสำคัญ ความมีคุณค่ามาก ให้เจ้าของได้ชมนานและมากเพียงนั้น ทั้งเป็นความสำคัญ และความอัศจรรย์ไม่มีวันเวลาจิตจางแม้เรื่องผ่านไปแล้ว

ทั้งนี้เพราะใจเป็นธรรมชาติลึกลับและอัศจรรย์ภายในตัวอยู่แล้ว เมื่อถูกชำระเข้าถึงตัวจริงเพียงขณะเดียว ก็แสดงความอัศจรรย์ให้รู้เห็นทันที และยังทำให้เกิดความอาลัยเสียดายต่อความเป็นของจิตไปนาน ถ้าปล่อยให้หลุดมือคือเสื่อมไปโดยไม่ได้กลับคืนด้วยวิธีบำเพ็ญให้ทรงตัวอยู่หรือให้เจริญยิ่งๆ ขึ้นไป คงเป็นเพราะเหตุนี้กรรมที่ครั้งพุทธกาลมีพระสาวกบางองค์ ขณะท่านกำลังบำเพ็ญอยู่ ใจมีความเจริญขึ้นและเสื่อมลงถึงหกครั้ง จนเกิดความเสียใจมากเพราะความอาลัยเสียดาย แต่สุดท้ายท่านก็เป็นพระสาวกอรหัตต์ขึ้นมาองค์หนึ่งจนได้ เพราะความเพียรพยายามเป็นสะพานเชื่อมโยงให้บรรลุถึงอมตธรรมคือแดนแห่งความเกษม โดยอาศัยกรรมฐานธรรมเป็นเครื่องดำเนิน

พระพุทธเจ้าทั้งหลายที่นับจำนวนไม่ได้ และพระสาวกอรหัตต์ทั้งหลายของพระพุทธเจ้าแต่ละพระองค์ ที่เสด็จปรินิพพานผ่านไปแล้วจนประมาณกาลไม่ได้ก็ดี พระพุทธเจ้าและพระสาวกทั้งหลาย ที่เสด็จปรินิพพานและนิพพานไปพอประมาณกาลได้ก็ดี พระพุทธเจ้าสมณโคดมกับพระสาวกท่านที่เพิ่งเสด็จผ่านไปไม่กี่พันปีก็ดี ล้วนทรงอุบัติและอุบัติขึ้นเป็นพระพุทธเจ้า และเป็นพระอรหัตต์จากกรรมฐานทั้งหลาย มีกรรมฐานทำเป็นต้นทั้งสิ้น ไม่มีแม้พระองค์หรือองค์เดียวที่ผ่านการรู้ธรรมมาโดยมิได้ผ่านกรรมฐานเลย

แม้จะพูดว่ากรรมฐานเป็นสถานที่อุบัติขึ้นแก่ท่านผู้พิเศษทั้งหลายก็ไม่ควรจะผิด เพราะก่อนจะทรงถ่ายพระรูปพระนามและรูปนามจากความเป็นปุถุชน ขึ้นมาเป็นพระอริยะบุคคลเป็นชั้นๆ จนถึงขั้นสูงสุด ต้องมีกรรมฐานธรรมเป็นเครื่องชักฟอก เป็นเครื่องถ่างถอนความคิดความเห็นความเป็นต่าง ๆ อันเป็นพื้นเพของจิตที่มีเชื้อวิภวัญจะจมอยู่ภายในให้กระจายหายสูญไปโดยสิ้นเชิง กลายเป็นพระทัยและใจดวงใหม่ขึ้นมาเป็นความบริสุทธิ์ล้วนๆ ดังนั้นพระพุทธเจ้าทั้งหลายจึงทรงถือกรรมฐานว่าเป็นธรรมทั้งสำคัญและจำเป็นและยกย่องในวงพระศาสนาประจำศาสนาแต่ละพระองค์ตลอดมาจนถึงปัจจุบัน แม้ในศาสนาแห่งพระสมณโคดมของพวกเรา ก็ทรงถือกรรมฐานเป็นแบบฉบับและจารีตประเพณีตายตัวมาเป็นพระองค์แรก ว่าได้ทรงเป็นพระพุทธเจ้าขึ้นมาเพราะกรรมฐาน ๔๐ มีอานาปานสติเป็นต้น และทรงสั่งสอนพุทธบริษัทตลอดมาจนปัจจุบันทุกวันนี้ ทั้งยังจะเป็นสะพานเชื่อมโยงให้สัตว์โลกได้ถึงพระนิพพานตลอดไป จนกว่าจะสิ้นอำนาจาสนาของมวลสัตว์ที่จะตามเสด็จพระองค์ได้นั้นแล

ฉะนั้น คำว่า “กรรมฐาน” จึงเป็นธรรมพิเศษในวงพระศาสนาตลอดมาและตลอดไป ผู้นับถือพระพุทธศาสนาที่ยังมิได้ปฏิบัติบำเพ็ญตามทางกรรมฐาน พอทราบเรื่องความลึกลับที่มีอยู่ในตนทั้งฝ่ายชั่วฝ่ายดีบ้างพอควร จึงไม่ควรคิดว่าตนรู้ตนฉลาดโดยถ่ายเดียว แม้จำได้จากพระไตรปิฎกโดยตลอดทั่วถึง เพราะนั่นเป็นเพียงบัญญัติชั่วของสิ่งหรือธรรมชาติที่มีอยู่ในตัวเท่านั้น ยังไม่ได้รับการเลือกเฟ้นจากการปฏิบัติอันมีกรรมฐานเป็นเครื่องส่องทางให้ถึงความจริง ตามพระประสงค์ที่ทรงประกาศธรรมสอนโลก พระกรรมฐาน ๔๐ ห้องนี้

แลคือตู้พระไตรปิฎก คือเครื่องมือทำลายภพชาติ เครื่องมือทำลายกมลจักรที่พาให้สัตว์โลก หมุนเวียนเกิดตายจนไม่ทราบภพเก่าภพใหม่ และทุกข์เก่าทุกข์ใหม่ที่สลับซับซ้อนมากกับ ภพชาติ นั้น ๆ ให้ขาดสะบั้นลงโดยสิ้นเชิง

การปฏิบัติใดก็ตามที่ปราศจากธรรมเหล่านี้ส่วนใดส่วนหนึ่งเข้าสนับสนุน การปฏิบัติ นั้นจะไม่เป็นไปเพื่อการทำลายสังขารกิเลสกองทุกข์มากน้อยที่มีอยู่ภายใน ให้เบาบางและสิ้นสูญไปได้เลย การปฏิบัติที่มีธรรมเหล่านี้เข้าสนับสนุนอยู่มากน้อยเท่านั้น จะทำลายกองทุกข์ได้โดยสิ้นเชิง ไม่มีทางสงสัย ด้วยเหตุนี้ผู้ปฏิบัติเพื่อความสงบสุขและความรู้แจ้งแทงตลอดในธรรมทั้งหลาย จำต้องยึดถือธรรมเหล่านี้เป็นเส้นชีวิตจิตใจของการดำเนินปฏิบัติไปตลอดสาย นับแต่ธรรมขั้นต่ำจนถึงขั้นสูงสุดคือ วิมุตติพระนิพพาน ใครจะปฏิบัติบำเพ็ญความดีงามด้วยวิธีการใด ๆ ก็ตาม เมื่อถึงขั้นจะเข้าด้ายเข้าเข็มจริงๆ คือการก้าวขึ้นสู่ภูมิจิตภูมิธรรมเป็นขั้น ๆ จำต้องหวนกลับมายึดธรรมเหล่านี้ได้อย่างใดอย่างหนึ่งเป็นเครื่องดำเนิน จึงจะผ่านพ้นไปได้โดยสวัสดิปลอดภัย

เพราะธรรมเหล่านี้เป็นที่ประมวลมาแห่งสังขารทั้งหลาย ที่มีมรรคผลนิพพานเป็นจุดสุดยอด ธรรมเหล่านี้รวมอยู่ในวงพระพุทธศาสนา มีศาสดาองค์เอกแต่ละพระองค์ทรงประกาศสอนไว้เป็นแบบเดียวกันและสืบทอดกันมาเป็นลำดับ ท่านที่ยังสงสัยพระพุทธเจ้าแต่ละพระองค์ที่ทรงประกาศสอนธรรมมาเป็นยุค ๆ จนถึงศาสดาองค์ปัจจุบันคือพระพุทธเจ้าของเรา จึงควรปฏิบัติพิจารณาตามธรรมกรรณฐานที่ทรงแสดงไว้ ด้วยความพิสุจน์จริงๆ ทางปัญญาจนเกิดผลตามพระประสงค์ ก็จะทราบจากความรู้ความเห็นอันเกิดจากการปฏิบัติของตนเองอย่างประจักษ์ใจว่า ศาสดากับธรรมมิได้แตกต่างกัน แต่เป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน ดังแก่นธรรมที่ทรงแสดงไว้ย่อ ๆ ว่า “ผู้ใดเห็นธรรม ผู้นั้นชื่อว่าเห็นเราตถาคต” ดังนี้

ธรรมบทนี้เป็นธรรมประกาศองค์พระตถาคตทั้งหลาย ให้เราทราบอย่างชัดเจนว่าพระตถาคตมีอยู่กับธรรมตลอดเวลา มิได้ขึ้นอยู่กับกาลสถานที่ แม้แต่ละพระองค์จะเสด็จปรินิพพานไปนานตามสมมุตินิยมกันก็จริง แต่ความจริงขององค์พระตถาคตแล้วคือธรรมนี้เท่านั้น บรรดาท่านที่เห็นธรรมภายในใจอย่างแจ้งประจักษ์แล้ว ท่านมิได้สงสัยในองค์พระตถาคตเลยว่าจะประทับอยู่ในที่เช่นไร ซึ่งโลกเข้าใจว่าท่านเสด็จเข้าสู่นิพพานหายเงียบไปแล้ว ไม่มีศาสดาผู้คอยเมตตาสั่งสอนต่อไป ความจริงธรรมที่ทรงประสิทธิ์ประสาทไว้แล้วแก่หมู่ชนก็คือองค์ศาสดาเราดี ๆ นั้นแล ถ้าสนใจอยากมีศาสดาภายในใจก็มิได้ตลอดเวลาเช่นเดียวกับที่ยังทรงพระชนม์อยู่

ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับน้ำใจที่จะเคารพนับถือ และเชื่อฟังธรรมที่เป็นองค์แทนท่านเป็นสำคัญกว่าอื่น แม้ท่านยังทรงพระชนม์อยู่ ถ้าขาดความสนใจเสียเพียงอย่างเดียว ท่านก็ช่วย

อะไรไม่ได้ คงเป็นประเภทอนาถาอยู่ตามเคย ไม่มีอะไรดีขึ้น เพื่อความไม่เดือดร้อนใน ภายหลัง และเพื่อความอบอุ่นใจทั้งปัจจุบันและอนาคต จึงควรปฏิบัติบำเพ็ญตนด้วยธรรม ที่ประทานให้เป็นมรดกแทนพระองค์ ผลจะเป็นเช่นเดียวกับที่ยังทรงพระชนม์อยู่ทุก ประการ ไม่มีอะไรเปลี่ยนแปลง คือจะมีธรรมคือศัสตราประจำใจอยู่ตลอดเวลา

ได้พร้ากรรมฐานมายืดยาวจนท่านผู้อ่านเอื่อมไปตามๆ กัน จึงขอภัยอีกครั้งใน ความไม่พอดีของตนที่ร่ำไปบ้าง ก็คิดว่าท่านที่ยังไม่เข้าใจในคำว่ากรรมฐานเท่าที่ควรก็ อาจมี และอาจจะเข้าใจและทราบวิธีปฏิบัติไว้บ้าง เมื่อถึงวาระที่คิดอยากบำเพ็ญจะได้ สะดวก

บัดนี้จะเริ่มเรื่องปฏิบัติคือข้อปฏิบัติ ที่ท่านอาจารย์มั่นพาคณะลูกศิษย์ดำเนินมา เป็นลำดับจนถึงปัจจุบัน การปฏิบัติตามปฏิปทานี้รู้สึกลำบากเพราะเป็นการทวนกระแสโลก ทั้งทางกายทางวาจาและทางใจ หลักปฏิปทาก็มีจุดศ ๑๓ ชั้นวัตร ๑๔ มีอาคันตุกวัตร เป็นต้น เป็นเครื่องบำเพ็ญทางกายโดยมาก และมีกรรมฐาน ๔๐ เป็นเครื่องบำเพ็ญทางใจ สัมพันธ์เกี่ยวเนื่องกันไปในอิริยาบถต่างๆ ของความเพียร ท่านที่สมัครใจเป็นพระจุดศ กรรมฐาน จำต้องเป็นผู้อดทนต่อสิ่งขัดขวางต้านทานต่างๆ ที่เคยฝึ่กายฝึ่ใจจนเป็นนิสัย มานาน ซึ่งเป็นสิ่งที่ละได้ยาก แต่ก็จำต้องพยายามละไม่หยุดหย่อนอ่อนกำลัง เพราะเพศ ของนักบวชกับเพศฆราวาส มีความเป็นอยู่ต่างกัน ตลอดความประพฤติมรรยาท ความ สำรวมระวังต่างๆ ต้องเป็นไปตามแบบหรือประเพณีของพระซึ่งเป็นเพศที่สงบงามตา

ผู้เป็นพระจุดศจึงควรมีความเข้มงวดกวดขันในข้อวัตรปฏิบัติต่างๆ ให้เป็นที่ อบอุ่นเย็นใจแก่ตนและเป็นที่น่าชื่นชมเลื่อมใสแก่ผู้อื่น เพราะจุดศวัตร ๑๓ และวัตร ต่างๆ ตลอดกรรมฐานทั้งหมด ล้วนเป็นธรรมเครื่องตัดนิสัยความติดตัวของคนเรา โดยตรง พระก็ออกมาจากฆราวาส นิสัยนั้นต้องติดตัวมาด้วย ถ้าไม่มีเครื่องตัดแปลงหรือ ทรมานกันบ้าง ก็คงไม่พ้นการบวชมาทำลายตัวและวัฏศาสนาให้ฉิบหายล่มจมลงอย่างไม่มี ปัญหา เพราะปกตินิสัยของมนุษย์เราโดยมาก ชอบเบียดเบียนและทำลายตนและผู้อื่น ด้วยวิธีต่างๆ อยู่เสมอ โดยไม่จำเป็นต้องอาศัยเจตนาเสมอไป เนื่องจากความชินต่อนิสัย เพราะความทะเยอทะยานอยากต่าง ๆ พาให้เป็นไป หรือเพราะความรู้เท่าไม่ถึงการณ์ที่สุด จะคาดเดาถูก จึงพลอยมีความทุกข์เดือดร้อนติดตัวประจำอิริยาบถอยู่เสมอ ไม่ค่อยมี ความสุขกายสุขใจได้นานเท่าที่อยากมี

คำว่าเบียดเบียนหรือทำลายตนนั้น ได้แก่ความคิดนึกต่างๆ ที่เป็นภัยแก่ตนโดยเจ้า ตัวไม่รู้ว่ามีผิดก็มี ที่รู้ว่าผิดก็มี และเป็นชนวนให้เกิดความเสียหายแก่ผู้อื่น จนถึงระบาบออก ทางกายวาจา เรียกว่าความเบียดเบียนทำลายทั้งสิ้น

จะเขียนเรื่องพระปฏิบัติที่กำลังอยู่อบรมกับท่านก่อน แล้วจึงจะเขียนเรื่องการแยก ย้ายของท่านที่ออกไปปฏิบัติอยู่โดยลำพังต่อไปตามลำดับ

ท่านที่เริ่มมาศึกษาและปฏิบัติกรรมฐานในสำนักท่านอาจารย์มั่น ตามปกติท่านสอนให้เป็นผู้มีความขยันหมั่นเพียรในทุกกรณีที่เป็นหน้าที่ของพระจะพึงทำ สอนให้เป็นคนหูไวตาไวกันเบาๆ ง่ายไปเร็วไม่อึดอาดเนือยนาย สอนให้เป็นคนฉลาดช่างคิดในกิจการนอกการในเพื่ออรรถธรรมในแง่ต่างๆ ไม่อยู่เฉยๆ เหมือนคนสิ้นท่า ความเคลื่อนไหวไปมามีสติอยู่กับตัว สอนให้เป็นคนละเอียดลออในทุกกรณี การภาวนาท่านเริ่มสอนแต่กรรมฐานห้าเป็นต้นไป ตลอดถึงกรรมฐานอื่นๆ ตามแต่อาการใจจะเหมาะกับจริตนิสัยของผู้มาอบรมศึกษาเป็นรายๆ ไป ขณะฟังการอบรมก็ทำสมาธิภาวนาไปด้วยในตัว บางรายขณะนั่งฟังการอบรม จิตเกิดความสงบเย็นเป็นสมาธิขึ้นมาทั้งที่ยังไม่เคยปรากฏมาก่อน นับแต่เริ่มฝึกหัด เพิ่งมาเป็นในขณะนั้นก็มี

พระธรรมมีจำนวนมากที่เข้าไปรับการอบรม ต่างเกิดผลจากสมาธิภาวนาขณะที่นั่งฟังการอบรมในแง่ต่าง ๆ กัน ขึ้นมาตามจริตนิสัย ไม่ค่อยตรงกันไปที่เดียว ความรับการอบรมจากท่านเป็นอุบายกล่อมเกล่าจิตใจของผู้ฟังได้ดี ทั้งด้านสมาธิและด้านปัญญาเป็นขั้น ๆ ผู้ที่ยังไม่เคยมีความสงบก็เริ่มสงบ ผู้เคยสงบบ้างแล้วก็เพิ่มความสงบไปทุกระยะที่ฟัง ผู้มีสมาธิเป็นพื้นฐานแล้วก็ทำให้ฐานนั้นมั่นคงขึ้นโดยลำดับ ผู้เริ่มใช้ปัญญาการอบรมก็เป็นอุบายปัญญาช่วยไปด้วยเป็นระยะ ผู้มีภูมิปัญญาเป็นพื้นอยู่แล้ว ขณะฟังการอบรมก็เท่ากับท่านช่วยบุกเบิกอุบายสติปัญญา ให้กว้างขวางลึกซึ้งลงไปทุกระยะเวลา ออกจากที่อบรมแล้วต่างองค์ต่างปลีกตัวออกบำเพ็ญอยู่ในสถานที่และอิริยาบถต่าง ๆ กัน

การพักผ่อนหลับนอนไม่มีกฎเกณฑ์หรือข้อบังคับใด ๆ จากท่าน ปล่อยให้มีความสะดวกเหมาะสมของแต่ละรายจะปฏิบัติต่อตัวเอง ทั้งนี้เพราะธาตุขันธ์และความเพียรตลอดความหมายมั่นปั้นมือต่อธรรมในแง่ต่างๆ มีหนักเบาต่างกัน บางรายกลางวันมีเวลาพัก บางรายพักผ่อนบ้างตอนกลางวัน แต่กลางวันเร่ง พักหลับนอนน้อยหรือไม่พักหลับเลยในบางคืนความเพียรมาก จึงปล่อยให้มีความสะดวกสำหรับตัวเอง แต่ละรายไป ที่จะพักผ่อนหลับนอนหรือประกอบความเพียรในเวลาใด

แนวทางดำเนินในสายท่านอาจารย์มั่น กรรมฐาน ๕ และธุดงค์ ๑๓ ท่านถือเป็นเรื่องสำคัญมาก จะเรียกว่าเป็นเส้นชีวิตของพระธุดงค์สายของท่านก็ไม่ผิด ใครเข้าไปรับการอบรมกับท่าน ท่านต้องสอนกรรมฐานและธุดงค์ให้ในเวลาไม่นานเลย ถ้าเป็นหน้าแล้ง ท่านมักจะสอนให้ไปอยู่รุกขมูลร่มไม้เสมอ ว่าโน้นต้นไม้ใหญ่มีใบดกหนา น่าร่มเย็นสบาย ภาวนาสวดก อากาศก็ดี ปราศจากความพลุกพล่านวุ่นวายจากสิ่งภายนอก โนนภูเขาเป็นที่เปิดหูเปิดตาเพื่อรำเริงในธรรม โนนถ้ำ โนนเงื้อมผา เป็นที่นำอยู่น่าบำเพ็ญเพียรหาความสงบสุขทางใจ โนนป่าช้า เป็นที่กำจัดความเกียจคร้านและความหวาดกลัวต่างๆ ได้ดี คนเกียจคร้านหรือคนขี้ลาดควรไปอยู่ที่เช่นนั้น จะได้ช่วยพุงความเพียรให้ขยันเสียบ้าง และช่วยกำจัดความกลัวเพื่อความกล้าหาญขึ้นบ้าง ไม่นึกและกตถ่วงจิตใจจนเกินไป

ภูเขาลูกโน้น ถ้ำโน้น เจ้ามหาโน้น อากาศดี ภาวนาสวดก จิตรวมลงสู่ความสงบได้
ง่าย เมื่อจิตสงบแล้ว มองเห็นสิ่งต่างๆ ที่แปลกๆ ลึกลับได้ดีเกินกว่าสายตาสามัญจะรู้เห็น
ได้ ภูเขาลูกนั้น ถ้ำนั้น เจ้ามหาโน้น มีสิ่งนั้นๆ อยู่ทางทิศนั้นๆ ผู้ไปอยู่ควรระวังสำรวม ไม่
ควรประมาทว่าปราศจากผู้คนและสิ่งต่างๆ ที่เห็นๆ และได้ยินแล้ว จะไม่มีอะไรอื่นอีก สิ่ง
ลึกลับเกินกว่าสามัญจิตจะรู้เห็นได้ยังมีอีกมากมาย และมากกว่าวัตถุที่มีเคลื่อนไหวอยู่ในโลกนี้
เป็นไหนๆ เป็นเพียงไม่มีสิ่งที่ควรแก่สิ่งเหล่านั้นจะแสดงควมมีออกมาอย่างเปิดเผย
เหมือนสิ่งอื่นๆ เท่านั้น จึงแม้มีอยู่มากน้อยเพียงไรก็เป็นเหมือนไม่มี ผู้ปฏิบัติจึงควร
สำรวมระวังในอิริยาบถต่างๆ อย่างน้อยก็เป็นผู้สงบเย็นใจ ยิ่งกว่านั้นก็เป็นที่ยืนยมนิติ
ของพวกกายทิพย์ทั้งหลายที่มีภพภูมิต่างๆ กัน อาศัยอยู่ในแถบนั้นและที่อื่น ๆ

เพราะโลกไม่ว่างจากมวลสัตว์ชนิดต่างๆ ทั้งหยาบและละเอียด แม้ในกายคนกาย
สัตว์ก็ยังมีสัตว์ชนิดต่างๆ อาศัยอยู่ นักปฏิบัติเพื่อเสรีภาพแก่สภาวะธรรมทั้งหลายทั่วไตร
ภพ จึงไม่ควรรับรองและปฏิเสธในสิ่งที่ตนรู้ตนเห็นว่ามีว่าจริง และว่าไม่มีไม่จริงเพียง
เท่านั้น แม้แต่วัตถุทั้งหยาบทั้งละเอียดซึ่งมีอยู่ เรายังไม่สามารถรู้เห็นโดยทั่วถึง บางที่ยัง
โดนสิ่งต่างๆ จนตกบ้านตกเรือนแตกยับไปหมดก็ยังมียุติธรรมมนุษย์ผู้ชอบหยิ่งในตัว
ขณะที่เดินชุ่มซำซมเซอะเซไปโดนสิ่งของด้วยความไม่มีสตินั้น เจ้าตัวต้องเข้าใจว่าอะไรไม่มี
อยู่ที่นั่น แต่สิ่งที่ถูกปฏิเสธว่าไม่มีอยู่ที่นั่นและในขณะนั้น ทำไมจึงถึงกับแตกฉิบ
หายไปได้ เพียงเท่านี้ก็พอพิสูจน์ตัวเองได้ดีว่ามีนิสัยสะเพร่าเพียงไรถ้าจะพิสูจน์ นอกจาก
จะไม่ยอมพิสูจน์และปล่อยให้เรื้อรังไปตลอดกาลเท่านั้น ก็หมดหนทางที่จะทราบความจริง
ที่มีอยู่ในโลกและธรรมทั่วๆ ไป

ภูเขาลูกโน้น ถ้ำโน้น และเจ้ามหาโน้น ผมเคยพักบำเพ็ญมาแล้ว เป็นที่จับใจไร
กังวลกับเรื่องเคลื่อนไหวล่นวุ่นวายทั้งหลาย ถ้าพวกท่านมุ่งต่อแดนพ้นทุกข์อย่างถึงใจ ก็ควร
แสวงหาที่เช่นนั้นเป็นที่อยู่ที่บำเพ็ญ และที่ฝากเป็นฝากตายกับธรรมทั้งหลาย ซึ่งเป็นดัง
องค์ของศาสดาเสด็จมาประทับอยู่ในที่เฉพาะหน้าทุกอิริยาบถ กลับและตื่นจะเป็นสุข
ความเพียรทางใจก็ก้าวหน้า ไม่ชักช้าล่าถอยเหมือนที่เคลื่อนไหวล่นวุ่นวายทั้งหลาย
พระพุทธเจ้าก็ดี พระสาวกอรหันต์ทั้งหลายก็ดี ท่านทรงพลีและพลีชีพเพื่อธรรมในสถานที่
ดังกล่าวมาแล้ว นอกจากผู้ไม่เห็นโทษของกิเลสตัณหาวิภูสงสาร เพลินเที่ยวจับจองป่าช้า
ความเกิด-ตายแบบไม่มีจุดหมายปลายทางเท่านั้น จะไม่ยินดีในสถานที่ที่พระพุทธเจ้าและ
พระอรหันต์ท่านทรงยินดี

โน้นป่าช้าป่าช้าๆ ไปอยู่ในป่าเช่นนั้นกับพวกชาวป่าชาวเขาโน้น เป็นสถานที่อำนวยความสะดวก
ความเพียรทุกด้าน เพื่อตัดกระแสวิภวภูฏะภายในใจให้น้อยลงทุกประโยคแห่งความเพียร
การทำสมาธิในที่ที่เหมาะสม กับผู้ต้องการความไม่หวังมาเกิดตายอีกหลายชาติหลาย
ภพ ผิดกับที่ทั่วๆ ไปอยู่มาก สถานที่ไม่เหมาะ แม้เดินจงกรมหรือนั่งสมาธิภาวนาเป็น

เวลานานเท่ากัน แต่ผลที่ได้รับย่อมผิดกันอยู่มาก เพราะความเอาใจใส่และความสืบทอดแห่งสติปัญญา ตลอดจนความรู้สึกเกี่ยวกับสิ่งที่มีอยู่รอบตัวนั้นต่างกัน ผลที่ได้รับจากเหตุที่ไม่สืบทอดกันจึงต่างกัน

นักปฏิบัติที่ยึดศัสตราเป็นสรณะจริง ๆ ควรระลึกถึงธรรมที่ประทานไว้ให้มากกว่าคิดถึงความลำบากต่าง ๆ มีความกลัวตายเป็นตัวการสำคัญ เช่น ความลำบากเพราะขาดแคลนกันดารในปัจจุบัน มีอาหารบิณฑบาตเป็นต้น ความลำบากในการประกอบความเพียร คือการฝึกทรมานจิตที่แสนคะนองโหดโผนประจํานิสัยมาดั้งเดิม ความลำบากเพราะเดินจงกรมนาน เพราะนั่งภาวนานาน เกิดทุกขเวทนาขึ้นมาทรมานกายทรมานใจ ความลำบากเพราะจิตไม่ยอมอยู่ในขอบเขตร่องรอยที่ต้องการ ความลำบากเพราะความหิวโหยโรยแรงเนื่องจากอาหารน้อย เพราะฉันทน้อย เพราะหยุดพักไม่ฉันทบ้างเป็นวัน ๆ หยุดไปหลาย ๆ วัน เพื่อความเพียรทางใจจะได้ดำเนินสะดวกตามจริตเป็นราย ๆ

ความลำบากเพราะความเปลี่ยวกายเปลี่ยวใจไร้เพื่อนฝูงครูอาจารย์ ผู้เคยอบรมสั่งสอนและแลกเปลี่ยนความรู้ความคิดเห็นต่อกัน ความลำบากเพราะคิดถึงบ้านถึงเรือนคิดถึงเพื่อนฝูงญาติมิตรที่เคยให้ความอบอุ่นทางกายทางใจ ความลำบากเพราะเปียกฝนทนทุกข์ไม่มีที่มุงที่บังกันแดดกันฝน ความลำบากเพราะความหนาวเหน็บเจ็บปวดที่เกิดขึ้นเพราะเหตุต่าง ๆ ความลำบากเพราะเป็นไข้ ความเจ็บหัวตัวร้อนปวดอวัยวะส่วนต่าง ๆ ไม่มีหยุดยาเครื่องบำบัดรักษา ความลำบากเพราะกลัวตายอยู่ในป่าในเขาคนเดียวไม่มีผู้ปรนนิบัติรักษา เวลาตายไม่มีผู้เก็บซากศพ มีแต่แร้งกาหมากินและแมลงวันมายื้อแย่งแข่งกันกิน

ความคิดเหล่านี้เป็นเครื่องกีดขวางทางดำเนินเพื่อพระนิพพาน อย่าปล่อยให้เข้ามาครอบงำใจได้ จะเสียคนไปไม่ตลอด ควรทราบทันทีว่า **ความคิดนี้คือกองสมุทัย** ซึ่งเป็นกุญแจเปิดทุกข์ชั้นทับถมจิตใจ จนหาทางออกมิได้ ผู้ปฏิบัติต้องเป็นคนกล้าหาญอดทนคือทนต่อแดดต่อฝน ทนต่อความหิวโหย ทนต่อความทุกข์ทรมานต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นทางกายทางใจ ทนต่อความเจ็บปวดแสบร้อนต่าง ๆ ที่มาสัมผัสทั้งภายในภายนอกซึ่งโลกทั้งหลายก็ยอมรับว่ามีว่าเป็นโดยทั่วกัน

นักปฏิบัติต้องฝึกหัดใจให้กล้าแข็ง ต่อแรงพายุที่คอยจะเกิดขึ้นอยู่เสมอ ซึ่งโดยมากก็มักเกิดจากใจตัวเอง และคอยหักรานตัวเองให้ทุพพลภาพทางความเพียรกลายเป็นคนอ่อนแอ ที่เคยเข้มแข็งอดทนก็ลดวาระศอกลงโดยลำดับ และลดลงจนก้าวไม่ออก สุดท้ายก็จอดจวมมทุกข์ไปตามเคย ศาสตราก็นับวันห่างไกลจิตใจไปทุกที พุทธิ สรรณ คัจฉามิ ก็เป็นเพียงลมปากแสดงออกมา ซึ่งเด็กก็ว่าได้ แต่ส่วนใหญ่ที่แท้จริงของคำว่า พุทธิ เลยจิตจางว่างเปล่าไปจากใจ นี่ท่านเรียกว่าผู้ทอดอวยพ่ายแพ้กิเลสมาร คือสู้ความคิดฝ่ายต่ำภายในใจของตนไม่ได้ ผู้พ่ายแพ้ชั้นธมารคือปล่อยให้กองทุกข์ในสังขารเหยียบย่ำ

ทำลายอยู่เปล่า ๆ ไม่สามารถหาทางคิดค้นแก้ไขด้วยสติปัญญาที่มีอยู่ พอมีทางหลบหลีก ปลีกตัวออกได้ด้วยอุบายอันแยบคายของนักต่อสู้เพื่อกู้ตนจากหล่มลึก

ข้าศึกใดก็ตามในแหล่งโลกธาตุ ไม่มีอำนาจอันลึกลับแหลมคมเหมือนข้าศึก ภายในใจ คือกิเลสตัณหาที่เลย ข้าศึกนี้น่าหนักใจมากสำหรับผู้มีนิสัยอ่อนแอและขี้เกียจ ไม่เป็นคนช่างคิด มีอะไรนิดมาสัมผัสคอยแต่จะยอมแพ้ ไม่คิดหาอุบายต่อสู้เพื่อตัวเองบ้าง เลย นิสัยชนิดนี้กิเลสमारชอบมากเป็นพิเศษ ใครอยากเป็นคนพิเศษของมันก็ ต้องฝึกและสั่งสมนิสัยนี้ขึ้นให้มาก จะได้เป็นผู้รับใช้ที่โปรดปรานของมันชนิดไม่มีวันโผล่หน้าขึ้นมาให้เห็น แสงอรุณแสงธรรมเครื่องนำให้พ้นทุกข์ได้เลย เกิดมากพอใดชาติใดก็มอบดวงใจที่มีคุณค่า เป็นเครื่องสังเวทเช่นสรวงแต่กิเลสตัวมีอำนาจยิ่งกว่าธรรมภายในใจตลอดไป

คิดแล้วก็นำสลตสังเวทที่พระราชทานตเป็นนักปฏิบัติ ยังยอมตัวลงตามความรู้สึก ฝ่ายต่ำ โดยไม่ใช่สติปัญญาเป็นเครื่องจุดลากขึ้นมาบ้าง พอได้หายใจอยู่กับความสงบแห่งธรรม สมกับเป็นนักพรตแบกกลดสะพายบาตรขึ้นเขาเข้าถ้ำอยู่ป่าภาวนา แต่ท่านที่มุ่งหน้า มาอบรมศึกษาและปฏิบัติถึงขนาดนี้ ยังจะยอมตนให้กิเลสตัณหาเหยียบย่ำทำลายและ มาตีกาบังสุกุลเอาตามชอบใจละหรือ ถ้าเป็นได้อย่างนั้น ผู้สั่งสอนก็อกแตกตายก่อนผู้มา ศึกษาอบรมโดยไม่ต้องสงสัยตั้งนี้

อุบายวิธีสอนของท่านอาจารย์มั่น ยากที่จะจับนิสัยท่านได้ เพราะเป็นอุบายของ ปราชญ์ผู้ฉลาดแหลมคมในสมัยปัจจุบัน จึงรู้สึกเสียใจที่ผู้เขียนประวัติท่านและปฏิบัติทาพระ รุดงค์สายของท่าน ไม่มีความจดจำและความฉลาดสมศักดิ์ศรีท่าน จึงไม่อาจขุดค้นเนื้อ อรรถเนื้อธรรมที่สำคัญในการสั่งสอนของท่านออกมาให้ท่านได้อ่านอย่างสมใจ สมกับท่าน เป็นพระในนาม “ธรรมทั้งองค์” ตามความรู้สึกของผู้เขียน ถ้าผิดก็ขออภัยด้วย

การสั่งสอนพระ ท่านหนักไปในรุดงค์วัตร เฉพาะอย่างยิ่งการอยู่ในป่าในเขาในถ้ำ และเงื้อมผาที่เปลี่ยวๆ รู้สึกว่าท่านเน้นหนักลงเป็นพิเศษ แทบทุกครั้งที้อบรม ไม่แสดง ขึ้นต้นด้วยสถานที่ดังกล่าว ก็ตอนสุดท้ายเป็นตองนำมาสรุปจนได้ สมกับท่านเป็นนักพรต และชอบอยู่ในป่าในเขาประจำชีวิตนิสัยของนักบวชจริง ๆ การอบรมไม่ยอมให้เนื้อธรรม ห่างจากรุดงค์วัตรเลย พอจบจากการนำพระเที่ยวชมป่าชมเขาชมถ้ำและเงื้อมผา ต่าง ๆ อันเป็นสถานที่รื่นเริงแล้ว ก็นำพระเข้าบิณฑบาตในหมู่บ้านด้วยบทธรรมหมวด ต่าง ๆ คือสอนวิธีครองผ้าและทำสำรวมในเวลาเข้าบิณฑบาต ไม่ให้มองโน้นมองนี่อัน เป็นกิริยาของคนไม่มีสติอยู่กับตัว แต่ให้มองในทำสำรวมและสงบเสงี่ยมมีสติทุกระยะที่ ก้าวไปและถอยกลับ ใจรำพึงในธรรมที่เคยบำเพ็ญมาประจำนิสัย

การบิณฑบาต ถือเป็นกิจวัตรสำคัญประจำพระรุดงค์ในสายของท่านไม่ให้ขาด ได้ เว้นแต่ไม่ฉันก็ไม่จำเป็นต้องไป ขณะไปก็สอนให้มีความเพียรทางภายในไม่ลดละทั้ง

ไปและกลับจนมาถึงที่พัก ตลอดการจัดอาหารใส่บาตรและลงมือฉัน ก่อนฉันก็สอนให้พิจารณาปัจจุเวกขณะ คือ ปฏิสังขยา โยนิโสฯ โดยแยกกายตามภูมิสติปัญญาของแต่ละราย อย่างน้อยเป็นเวลาราวหนึ่งนาที่ก่อน แล้วจึงลงมือฉันด้วยความสำรวมและมีสติอยู่กับตัวและในบาตร อาหารที่รวมอยู่ในบาตรมีหลายชนิดและมีรูปลักษณะสีกลิ่นต่างๆ กัน เมื่อรวมกันอยู่ในบาตร ใจมีความรู้สึกอย่างไรบ้าง คอยดูมารยาของใจจะแสดงทำต่างๆ ออกมาในเวลาฉัน กำหนดสติปัญญาคอยสังเกตตรวจตราทั้งความหิวที่อาจออกนอก ลู่นอกทาง อันเป็นทางเดินของตัณหา ตาเป็นไฟใจเป็นนาร (ลึง) ทั้งมารยาของใจที่อาจคิดว่าอาหารที่ผสมกันอยู่มีรสชาติแปรไปต่างๆ ใจเกิดความสะอิดสะเอียนเบื่อหน่ายไม่

อยากรับประทาน อันผิวิสัยของผู้บำเพ็ญพรตเพื่อความรอบคอบและความหมัดจดของใจ อุบายการพิจารณาของแต่ละรายนั้น แล้วแต่ใครจะแยกกายในทางใด ทางปฏิกุส ทางธาตุ หรือทางใด ที่เป็นเครื่องบรรเทาและกำจัดกิเลสตัณหาความลุ่มตัว ย่อมถือเป็นการถูกต้องดีงามในการฉันเป็นรายๆ ที่มีความแยกกายต่างกัน ขณะฉันก็ให้มีสติเป็นความเพียรไปทุกประโยค โดยสังเกตระหว่างจิตกับอาหารที่เข้าไปสัมผัสกับชีวหาประสาทและธาตุชั้นในเวลากำลังเคี้ยวกลืน ไม่ให้จิตกำเร็บลำพองไปตามรสอาหาร ชนิดต่างๆ อันเป็นความลุ่มตนเพราะความหิวโหยที่เป็นไปด้วยอำนาจของธาตุชั้นที่กำลังบกพร่องและต้องการสิ่งเยี่ยวยาก็มี ที่เป็นไปด้วยอำนาจตัณหาความดิ้นรนของใจก็มี อย่างต้นถือเป็นการธรรมดาของชั้นนี้ แม้พระอรหันต์ท่านก็ได้เช่นสามัญธาตุทั่วๆ ไป แต่อย่างหลังต้องคอยระวังสังเกตและปราบปราม ชื่นปล่อยไวไม่สนใจนำพา ต้องทำคนให้เสียได้ เพราะเป็นประเภทความอยากที่เป็นไปด้วยอำนาจตัณหาน้ำไหลนองล้นฝั่ง ไม่มีเมืองพอดี

ผู้ปฏิบัติจำต้องมีสติปัญญาใกล้ชิดกับใจอยู่เสมอ เกี่ยวกับการขบฉันทุกๆ ครั้ง ไป เพื่อใจจะได้มีความเคยชินต่อการพิจารณาและการรักษาตนในท่าต่างๆ คือ ทำยืน ทำเดิน ทำนั่ง ทำนอน ทำขบฉัน ตลอดการทำข้อวัตรปฏิบัติปิดกวดต่างๆ อันเป็นกิจของพระจะพึงทำ ไม่ปล่อยสติปัญญาอันเป็นประโยคแห่งความเพียรปราศจากใจ การกระทำทุกอย่างจะกลายเป็นเครื่องเซ็ดหุ่นที่ไม่มีความหมายของงานไปโดยไม่รู้ตัว เมื่อฉันเสร็จแล้วนำบาตรไปล้างให้สะอาด เช็ดให้แห้งกับมือ ถ้ามีแดดก็ผึ่งแดดสักครู่ แล้วนำไปเก็บไว้ในสถานที่ควร เสร็จแล้วทำธุระอื่นต่อไป เช่น เดินจงกรม นั่งสมาธิภาวนา หรือทำกิจอย่างอื่น

หลังจากฉันเสร็จแล้ว โดยมากมีการเดินจงกรมมากกว่าการนั่งทำความเพียร เพราะเป็นท่าที่ระงับความโง่งงได้ดีกว่าทำอื่นๆ แต่ถ้าไม่ได้ฉันจึงหันในวันใด วันนั้นแม้จะนั่งในเวลาใดก็ได้ ไม่ค่อยมีความง่วงเหงาหาวนอนมารบกวน ประกอบความเพียรได้สะดวกทุกอิริยาบถไป ฉะนั้นท่านที่มีนิสัยชอบในทางนี้ จึงชอบอดอาหารกันบ่อยๆ บางครั้งอดแต่

น้อยวัน ไปจนถึงที่ละหลาย ๆ วัน คือครั้งละ ๒-๓ วันบ้าง ครั้งละ ๔-๕ วันบ้าง ๕-๖ วันบ้าง ๙-๑๐ วันบ้าง ๑๔-๑๕ วันบ้าง ๑๙-๒๐ วันบ้าง บางรายอดได้เป็นเดือนไม่ฉนั้นอะไรเลยก็ยังมี ฉนั้นเฉพาะน้ำธรรมดา ในระหว่างที่อดไปหลาย ๆ วัน บางวันก็มีฉนั้นโวัลตินบ้างเล็กน้อย (ถ้ามี) พอบรรเทาความอึดโรย แต่มีได้ฉนั้นทุกวันไป คือฉนั้นเฉพาะวันที่อ่อนเพลียมากเท่านั้น

แต่สมัยท่านอาจารย์มั่นพาพระบำเพ็ญโณ้น เรื่องนม โวัลติน น้ำตาลทราย โกโก้ กาแฟ หรืออะไรเหล่านี้ไม่ควรถามถึงเลย แม้แต่จะหาถ่ายเอารูปไว้ เวลาเกิดความหิวโหยขึ้นมาจะได้ดูแม่ไม่ได้ฉนั้น ก็ยังไม่มีให้ถ่ายเลย ไม่เหมือนปัจจุบันที่มีหุหุหุเสียทุกอย่าง จนกลายเป็นความฟุ่มเฟือยมากกว่าอดอยากขาดแคลน คงจะเป็นเพราะเหตุนี้กระมัง ที่พระอุดมกรรมฐานเราภาวนาตามท่านไปอย่างลำบากลำบาก และบ่นกันอู้ว่าจิตไม่รวมไม่สงบ แยะจริงๆ แทบทุกแห่งทุกหน ความจริงก็จะให้สงบได้อย่างไรกัน ต้องขออภัยเขียนตามความจริง ตอนเข้าไปบิณฑบาตก็เต็มบาตรกลับมาทั้งหวานทั้งคาว แถมบางครั้งมีหนึ่งยังหัวป่นโโต พอมาถึงศาลา ปั้นโโตก็วางเป็นแถวๆ ไม่ชนะที่จะรับประเคน ซึ่งล้วนแต่ท่านศรัทธาที่มุ่งต่อบุญกุศล อุดสาหกรรมากจากที่ต่าง ๆ ทั้งใกล้ทั้งไกลทุกทิศทุกทาง มาขอแบ่งบุญจากพระอุดมกรรมฐานด้วยความยิ้มแย้มแจ่มใส ให้ท่านทำอะไรไม่กลัวหมดกลัวสิ้น เพราะแรงศรัทธาพาชวนชวย เพียงเท่านั้นก็แยะอยู่แล้ว

พอกกลางวันหรือตอนบ่ายตอนเย็นๆ น้ำแข็ง น้ำส้ม น้ำหวาน โกโก้ กาแฟ น้ำอ้อย น้ำตาล อะไรเต็มไปหมด ก็มาอีกแล้วจนไม่ชนะจะฉนั้น และนอนแช่กันอยู่แบบนั้น พระอุดมศรัทธาใหญ่ แต่ภาวนาไม่เป็นท่า มีแต่ความอึดอาดเนือยนายเหมือนเรือบรรทุทุกของหนัก คอยแต่จะจมน้ำทั้งที่ยังไม่ได้ออกจากท่า ดังนั้น ท่านผู้มุ่งต่อฝั่งแห่งพระนิพพาน ท่านจึงระมัดระวังตัวอย่างเข้มงวดกวดขัน ไม่เห็นแก่ปากแก่ท้อง ความลำบากอึดโรยต่างๆ พยายามบากบั่นฟันฝ่าสิ่งกีดขวางต่อทางดำเนินมิได้ฉนั้นใจ สิ่งของหรืออาหารปัจจัยแม้มีมากท่านก็รับแต่น้อย ด้วยความรู้จักประมาณ

ท่านที่อดนอนผ่อนอาหารหรืออดอาหารก็เช่นกัน เป็นวิธีหนึ่งที่จะพาให้ท่านถึงความสงบสุขทางใจ รายที่ถูกจริตกับการอดอาหาร อดไปหลายวันเท่าไร ใจยิ่งสงบผ่องใส และเชยิบฐานะขึ้นสู่ความละเอียดโดยลำดับ ความสงบก็สงบได้ง่ายและเร็วกว่าธรรมดา เวลาออกคิดค้นทางปัญญา ใจก็คล่องแคล่วแกลั้วกล้า พิจารณาอะไรก็ทะลุปรุโปร่งไป ได้ตั้งใจหวัง ความหิวโหยโรยแรง แทนที่จะเป็นความลำบากทรมานทางกายทางใจ แต่กลับกลายเป็นเส้นทางอันราบรื่นชื่นใจต่อการดำเนินของท่าน ไปทุกระยะที่ผ่อนและอดอาหารเป็นคราวๆ ไป ท่านที่มีนิสัยในทางนี้ ท่านก็พยายามตะเกียกตะกายบำเพ็ญไปด้วยความอดอยากขาดแคลนแบบนี้ตลอดไป ในท่ามกลางแห่งความสมบูรณ์ด้วยปัจจัยสี่

เพราะถือเป็นเรื่องอาศัยพอยังความเป็นอยู่ให้เป็นไปเป็นวัน ๆ เท่านั้น สารสำคัญคือ ธรรมภายในใจ ท่านถืออย่างเอาจริงเอาจัง เอาเป็นเอาตายเข้าประกัน ไม่ยอมลดละปล่อยวางตลอดไป

นักภวนาที่กล้าตายเพื่ออรรถเพื่อธรรมต่อมรรคผลนิพพานจริง ๆ ที่ไหนสะดวกในการบำเพ็ญเพียรทางภวนา ท่านมุ่งต่อที่นั่นโดยมิได้คำนึงถึงความทุกข์ลำบาก เพราะอะไรจะบกพร่องขาดเขินบ้าง ใจน้อมต่อธรรมอันเป็นทางพ้นทุกข์ล้วน ๆ ไม่มีอะไรมาแอบแฝงแปลงปลอมได้เลย อริยาบถทั้งสี่เป็นความเพียรล้วน ๆ ประหนึ่งท่านเข้าเฝ้าพระพุทธเจ้า พระธรรม พระสงฆ์อยู่ทุกอริยาบถ เว้นแต่ขณะหลับเท่านั้น นอกนั้นเป็นเวลาที่ท่านปลดเปลื้องกิเลสเครื่องผูกพันต่าง ๆ ออกจากใจอย่างไม่ลดละทอดย ราวกับจะให้กิเลสพินาศขาดสูญออกจากใจในเวลานั้น ไม่มีอะไรเหลืออยู่เพื่อก่อกรรมทำเข็ญแก่ท่านอีกต่อไป ผู้มีนิสัยถูกกับวิธีนี้ ท่านก็เร่งปฏิบัติไปในทางนี้ ไม่ลดหย่อนอ่อนกำลังให้กิเลสในบรรดาที่ละได้แล้วได้ใจหัวเราะเยาะ และเรื่องอำนาจบนหัวใจได้อีกต่อไป ส่วนที่ยังเหลือก็พยายามต่อสู้กันต่อไปจนกว่าจะถึงแดนชัย

ท่านที่มีนิสัยในทางใด ซึ่งเป็นผู้มุ่งต่อธรรมอย่างเต็มใจแล้ว ย่อมจะเร่งความเพียรในทางนั้น เช่น ผู้ผ่อนอาหารเป็นการถูกกับจริต ก็พยายามผ่อนให้กลมกลืนกับปฏิบัติเรื่อยไป ไม่ยอมลดละไปตลอดสาย จนสุดทางเดินหรือก้าวเข้าวัยที่อ่อนกำลังทางกาย ท่านอาจลดหย่อนผ่อนผันไปตามวัยบ้าง ผ่อนอาหารตามเคยบ้าง สลับกันไปตามเหตุการณ์ที่เห็นว่าควร ท่านที่เดินจงกรมมากถูกกับจริต ก็พยายามทำความเพียรในท่าเดินมากกว่าท่าอื่น ๆ ตลอดไป แม้จะมีท่าอื่น ๆ เข้าแทรกบ้างก็เพียงเพื่อเปลี่ยนอริยาบถไปด้วยในตัว แล้วกลับมาทำเดิมที่เคยเห็นว่าได้ผลมากกว่าท่าอื่น ๆ ท่านที่ถูกกับการนั่งมากกว่าท่าอื่น ก็พยายามทำความเพียรในท่านั่งให้มากกว่าท่าอื่น หากมีการเปลี่ยนบ้างก็เป็นคราว ๆ เพื่อเปลี่ยนอริยาบถไปด้วย ท่านที่ถูกจริตกับท่านอนมากหรือทำยืนมากกว่าท่าอื่น ก็ยอมประกอบความเพียรให้หนักไปในท่านั้น ๆ ตามความถนัดของแต่ละราย

แม้สถานที่ทำความเพียรก็เช่นกัน ย่อมเหมาะกับจริตเป็นราย ๆ ไป บางท่านชอบได้กำลังใจจากที่โล่ง ๆ อากาศโปร่ง ๆ เช่นอยู่กลางแจ้งในเวลาเย็นหรือกลางคืนก็มี บางท่านชอบได้กำลังใจเพราะการทำความเพียรอยู่ในถ้ำก็มี บางท่านชอบได้กำลังใจเพราะอยู่บนหลังเขาไหล่เขาก็มี บางท่านชอบได้กำลังใจเพราะอยู่ป่าราบ ๆ ธรรมดาก็มี บางท่านชอบอยู่ริมน้ำริมสระว่าได้กำลังใจดีก็มี ต่าง ๆ กัน อย่างไรก็ตาม ท่านนักปฏิบัติที่มุ่งความเจริญแก่ตน ย่อมทราบจริตนิสัยของตนได้ดีและพยายามประกอบความเพียรตามอริยาบถและสถานที่ที่เห็นว่าเหมาะสมกับจริตจิตใจไปโดยสม่ำเสมอ ไม่ให้ขัดต่อนิสัยที่เห็นว่าชอบกับอริยาบถและสถานที่ดีแล้ว

ท่านอาจารย์มั่นท่านสั่งสอนปฏิบัติเครื่องดำเนินแก่บรรดาศิษย์ ทั้งภายในภายนอก ละเอียดลเอียดมาก และสั่งสอนอย่างมีเหตุผลซาบซึ่งจับใจในธรรมทุกชั้นและเครื่องดำเนิน ทุกแขนง ผู้ได้รับการอบรมจากท่านพอสมควร ต้องการจะเร่งความเพียรจำเพาะตน ก็ นมัสการกราบลาท่านออกแสวงหาที่วิเวกสงัดเป็นแห่งๆ ไป ตามนิสัยที่ชอบในสถานที่ใดก็ ไปยังสถานที่นั้น คือ ท่านที่ชอบภูเขาก็มุ่งหน้าขึ้นเขา หาเลือกสถานที่ที่จะพักบำเพ็ญเอา ตามชอบใจ แต่น้ำสำหรับอาบดื่มใช้สอยมีความสำคัญอย่างยิ่ง จะขาดไปไม่ได้ อาหารยัง พอดีได้ทนได้ที่หลายๆ วัน แต่น้ำอดไม่ได้และไม่ค่อยมีส่วนทับบมร่างกายให้เป็น ข้ำศึกต่อความเพียรทางใจเหมือนอาหาร จึงไม่จำเป็นต้องอดให้ลำบาก ทั้งน้ำมีความ จำเป็นต่อร่างกายอยู่มาก ฉะนั้นการแสวงหาที่บำเพ็ญต้องขึ้นอยู่กับน้ำเป็นสำคัญส่วนหนึ่ง แม้จะมีอยู่ในที่ห่างไกลบ้างประมาณกิโลเมตรก็ยังนับว่าดี ไม่ลำบากในการหิ้วขนนั้ก

ที่โคจรบิณฑบาตถ้ามีหมู่บ้านราว ๔-๕ หลังคาเรือน หรือ ๘-๙ หลังคา ก็พอเป็นไป สำหรับพระธุดงค์เพียงองค์เดียวไม่ลำบากอะไรเลย ตามปกติพระธุดงค์กรรมฐานไม่ค่อย กังวลกับอาหารคาวหวานอะไรนัก บิณฑบาตได้อะไรมาท่านก็สะดวกไปเลย แม้ได้เฉพาะ ข้าวเปล่าๆ ไม่มีกับเลย ท่านยังสะดวกไปเป็นวันๆ เพราะเคยอดเคยอิมมาแล้วจนเคยชิน ถ้าไม่เป็นการอดแม้เขียนตามความจริงที่เคยประสบมาเป็นประจำในชีวิตกรรมฐาน ผู้เขียนเคยประสบมาเสียจนเคยตัว แต่ก็ไม่ปรากฏว่าเซ็ดหลาบอะไรเลย บางเวลามีโอกาส ยังคุยโม้เรื่องความอดอยากของตัวเองให้หมู่เพื่อนฟังอย่างไม่อาย ทั้งที่คนทั้งโลกเขาอายุกัน ไม่อยากพูดถึงเรื่องความอดอยากขาดแคลนของตัวเองและครอบครัวให้เพื่อนฝูงฟัง เพราะเป็นความอับอายมาก ส่วนพระกรรมฐานยังคุยโม้ได้ไม่นึกกระดากใครว่าจะหัวเราะ เยาะเอา

ที่เขียนอย่างไม่อายก็เพราะ ชีวิตของพระกรรมฐานเป็นชีวิตที่เร้นแค้นกันดารมาแต่ ครูอาจารย์ผู้เป็นต้นตระกูล มีท่านอาจารย์มั่นเป็นต้นในสายนี้พาดำเนินมาก่อน ตกมาถึง ลูกๆ หลานๆ จึงมักเป็นลูกหลานที่มีปฏิภาณอดๆ อดๆ ที่จำต้องยอมทนอดทนหิวบ้าง ด้วยความสมัครใจนั้น เนื่องจากการบำเพ็ญทางใจได้รับความสะดวกต่างกันกับที่ฉัน ตามปกติ ร่างกายจิตใจไม่ค่อยอู้ยอ้ออืดอาด อันเป็นลักษณะขี้เกียจอย่างเต็มตัวไม่อยาก ทำความเพียรทางใจ ยิ่งปล่อยตามใจคือฉันให้มากตามอำนาจตัณหาบังการด้วยแล้ว วันนั้น ตาและจิตไม่อยากมองทางจงกรมเอาเลย มีแต่จับจ้องอยู่ที่หมอนเท่านั้น ให้นอนทั้งวันยิ่ง ถูกใจเจ้า...ใหญ่ ขึ้นเขียนไปมากก็เป็นกรขายตัวมากซึ่งเป็นกรรมฐานองค์สำคัญในเรื่อง นั้นองค์หนึ่ง จึงควรยุติเสียบ้าง

เมื่อคิดดูแล้ว ใจพระกรรมฐาน ใจท่านใจเรา คงคล้ายคลึงกัน อนุโลมตามเท่าไรยิ่ง ได้ใจ สนุกคิดไปร้อยแปด แบบไม่มีขอบเขตต้นฉบับคัมภีร์ไบบลานอะไรเลย มีแต่เรื่องนรก อเวจีเสียทั้งสิ้น และพอใจเปิดอ่านทั้งวันทั้งคืนไม่มีวันเบื่อหน่ายอิมพอ มีหนายังหาญยึด

อำนาจเอากรอเวจีมาเป็นที่สุดกุศานเฮฮา โดยไม่หวั่นเกรงยมบาลบ้างเลย เวลากิเลส เรื่องอำนาจบนหัวใจเป็นอย่างนี้แล

พระกรรมฐานท่านทรมานใจตัวเองด้วยวิธีต่างๆ โดยพาอดอาหารบ้าง อดนอน บ้าง พาขึ้นบนภูเขาบ้าง พาเข้าถ้ำและเงื้อมผาบ้าง พาตั้งสมาธิทรมานความอยากคิดอยากปรุงของมันบ้าง ตามแต่จะมีอุบายทรมานได้ เพื่อใจหายพศไปเป็นพักๆ พอได้หายใจอยู่สบายไปเป็นวันๆ เวลาที่ยังไม่ได้ฐานของจิตไว้ชม โดยมากท่านมักฝึกจิตตามที่เขียนมานี้ เฉพาะสายของท่านอาจารย์มันเคยเห็นท่านพาดำเนินมาอย่างนี้ พระที่ออกจากท่านไปขึ้นเขาเข้าถ้ำก็เพื่อฝึกฝนใจดังที่เล่ามานี้แล บางคืนไม่ได้หลับนอนเพื่อพักผ่อนร่างกายบ้างเลย ก็เพราะจิตมันชอบเที่ยว ต้องใช้วิธีผูกมัดกันด้วยการทำสมาธิภาวนา

เวลาขึ้นไปอยู่บนเขาด้วยแล้ว ต้องอาศัยสิ่งที่มันกลัวช่วยปราบปรามทรมานด้วย เช่น เสือ เป็นต้น สัตว์ชนิดนี้นับว่าทรมานจิตพระกรรมฐานได้ดีมาก เพียงได้ยินแต่เสียง กระหึ่มๆ ฟากภูเขาทางโน้น ใจก็เตรียมหมอบราบอยู่ทางนี้แล้ว ไม่กล้าแสดงความคึกคะนองใดๆ ตามใจเลยเวลานั้น บางครั้งเสียงอาจารย์ใหญ่ตัวทรงอำนาจกระหึ่มขึ้นใกล้ๆ ปรากฏว่าลืมหายใจไปก็มี ขณะนั้นลืมเพลงกิเลสที่เคยร้ายคิดด้วยความคะนองไปหมด เหลือแต่ความกลัวตัวสั้นอยู่เท่านั้น บางครั้งเหมือนลมหายใจจะขาดไปในขณะนั้นจริงๆ เพราะกลัวมาก อากาศหนาวๆ แต่ร่างกายกลับร้อนเหงื่อแตกโชกไปทั้งตัวเพราะความกลัว บังคับ นับว่าพอเหมาะพอดีกันเหลือเกินกับจิตตัวเองกลัว ไม่ยอมฟังเสียงอรรถเสียงธรรม รบเร้าสั่งสอน ตอนนั้น จิตยอมเชื่อพระพุทธเจ้าและน้อมเอาพระองค์เข้ามายึดฝากชีวิตทันที ไม่ยอมคิดออกไปหาเสืออีกเลย เพราะฝืนคิดเท่าไรความกลัวยิ่งทวีรุนแรงจะเป็นบ้าไปให้ได้

ความกลัวเป็นบ้ากับความกลัวตายมีกำลังมาก ก็จำต้องนึกถึง พุทโธ ๆ อยู่ภายใน นึกไปนานๆ คำว่าพุทโธกับใจก็กลมกลืนเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันได้ จากนั้นใจก็เริ่มสงบนิ่ง เหลือแต่ความรู้เพียงอันเดียว ความกลัวหายไปหมดราวกับปลิดทิ้ง ความกล้าหาญเกิดขึ้นแทนที่ ไม่นึกกลัวอะไรในไตรโลกธาตุ ขณะนั้นแลจิตเห็นโทษความกลัวเหลือและเห็นคุณของพระพุทธเจ้า พระธรรม พระสงฆ์อย่างถึงใจ ไม่เอนเอียงหวั่นไหว ไปมากับบอราณใด ๆ มีแต่ความสงบสุขและความกล้าหาญเต็มดวงใจ จิตกลับเป็นมิตรต่อศัตรูคือเสือได้อย่างสนิท มิหนำยังอยากโดดขึ้นนั่งเล่นบนหลังเสือตัวเป็นมิตรได้อย่างสนิทใจ มิได้นึกว่ามันจะทำอะไรได้เหมือนที่เคยนึกกลัวมาก่อนเลย ปรากฏว่าใจผูกมิตรได้กับทุกตัวสัตว์ที่มีอยู่ในป่า ไม่นึกว่าสัตว์ตัวใดและสิ่งสิ่งกลับจะกล้ามาทำอันตรายได้ ตามความจริงแล้ว คิดว่าสัตว์ร้ายต่างๆ จะทำอะไรไม่ได้จริงๆ เพราะผู้จะทำก็คือใจเป็นผู้คิดพาริเริ่ม แต่ใจอีกฝ่ายหนึ่งมีอำนาจเหนือกว่าอยู่แล้ว ย่อมทำให้อีกฝ่ายหนึ่งอ่อนอำนาจและความตั้งใจลงไปเอง

การอยู่ในป่าก็ดี ในภูเขาก็ดี ในเงื้อมผาป่าไม้ชายเขาลำเนาไพรต่างๆ ก็ดี โดยมาก ท่านแสวงหาที่นากลับช่วยพยุลงความเพียรให้สะดวกยิ่งขึ้น จำพวกสัตว์ร้ายมีเสือเป็นต้น ช่วยพยุลงความเพียรได้ดี พระกรรมฐานจึงชอบมันทั้งที่กลัวมันมาก ที่ชอบก็ชอบที่มันช่วยให้เกิดความกลัวได้อย่างรวดเร็วทันใจ เพียงมองเห็นรอยของมันที่เหยียบไว้ตามทางหน้า ถ้ำ หรือสถานที่ต่างๆ เท่านั้น ความหวาดกลัวแม้กำลังหลับสนิทอยู่ก็เริ่มต้นขึ้นทันที และทำให้ระแวงกับมันอยู่นั่นแล ไม่ว่าจะอยู่ในท่าอิริยาบถใด ความรู้สึกเหมือนมันจะมาเหยียบ อยู่เสมอ ใจก็มีที่ทระวังอยู่ที่นั่น ขณะที่เกิดความรู้สึกระวังขึ้นมาก็เป็นท่าความเพียรไปในตัว เพราะขณะกลัว ใจต้องระลึกถึงธรรมเป็นที่พึ่งหรือที่ต้านทานขึ้นมาพร้อมๆ กัน การระลึกธรรมนานเพียงไรย่อมเป็นการเสริมกำลังสติปัญญาและความเพียรทุกด้านให้ดีขึ้นเพียงนั้น ผลคือความสงบก็เริ่มเกิดขึ้นตามส่วนแห่งความเพียรจนสงบลงได้อย่างสนิท

ฉะนั้น ความชอบเสือก็ดี ความกลัวเสือก็ดี สำหรับผู้มุ่งต่ออรรถต่อธรรมจากสิ่งทั้งสองเป็นเครื่องสนับสนุน จึงได้กำลังใจขึ้นมาในทันทีทันใด โดยมีได้คาดฝันว่าจะเป็นไปได้ แต่ความจริงเรื่องทำนองนี้ก็เคยปรากฏผลในวงพระรัตนตรัยมาแล้วเป็นจำนวนมาก ทั้งนี้เพราะความกล้าเสียสละ จะตายก็ยอมตายไม่เสียตายชีวิตในขณะนั้น คนเราเมื่อจนมุมเข้าจริง ๆ หาที่พึ่งอื่นไม่ได้ ก็จำต้องพยายามคิดช่วยตัวเอง ธรรมยังเป็นองค์สรณะอันอุดม อยู่แล้วโดยธรรมชาติ เมื่อน้อมเข้ามาเป็นที่พึ่งของใจในขณะที่กำลังต้องการที่พึ่งอย่างเต็มที่ ธรรมก็ยอมแสดงผลให้เห็นทันตาทันใจไม่มีทางสงสัย แม้ผู้ที่ไม่เคยทำ และไม่เคยประสบมาบ้างจะสงสัย และปฏิเสธว่าเป็นไปไม่ได้ แต่ผู้ทำก็ได้ประสบผลอย่างประจักษ์ใจตัวเองมาแล้ว ทั้งที่ผู้อื่นไม่รู้ด้วยเห็นด้วย สุดท้ายความจริงจะตกเป็นของฝ่ายใดก็สุดแต่นัก วิพากษ์วิจารณ์จะวินิจฉัยกันไป เฉพาะผู้ประสบเหตุการณ์ด้วยใจตัวเองมาแล้วคงไม่วิจารณ์

นี่แลสิ่งที่ได้รู้เห็นด้วยตัวเองอย่างประจักษ์แล้ว สิ่งนั้นก็หมดปัญหาสำหรับผู้นั้น ดังธรรมพระพุทธเจ้า จะเป็นส่วนใหญ่หรือส่วนย่อยก็ตาม สำหรับพระองค์กับพระสาวกท่าน ไม่มีอะไรสงสัยในแง่ใด ๆ ทั้งสิ้น แต่ผู้ที่ยังไม่รู้เห็นตามก็อดเกิดความสงสัยไม่ได้ เช่น ธรรมว่าไว้ว่า สัจจะมีจริง บาปมีจริง บุญมีจริง นรกมีจริง สวรรค์มีจริง นิพพานมีจริง เป็นต้นดังนี้ เฉพาะพระองค์และพระสาวกท่านไม่มีปัญหาอะไรเลย เพราะทรงรู้เห็นและตรัสไว้เอง แต่ผู้ที่ยังไม่รู้เห็นด้วยก็ย่อมเกิดปัญหาสงสัยและถกเถียงกันไป ผู้ที่รู้เห็นด้วยตัวเอง ปัญหาก็ยุติลงเอง

สรุปแล้วธรรมทั้งหลายที่พระพุทธเจ้าทรงแสดงไว้ด้วยความจริงล้วน ๆ ย่อมมีทั้งผู้รู้เห็นตาม เชื่อถือและฝากชีวิตจิตใจต่อธรรม ทั้งผู้ไม่รู้ไม่เห็น ไม่เชื่อถือและปฏิเสธว่าธรรมไม่เป็นความจริงตลอดมาจนปัจจุบัน ไม่มีใครมาตัดสินให้สงบลงได้ เพราะธรรมมิใช่ด้านวัตถุที่พอจะหยิบยกมายืนยันได้เหมือนโลก นอกจากจะรู้เห็นด้วย สนุกปฏิญโก ไปตามวิสัย

ความสามารถของผู้ปฏิบัติได้ตรงเป็นราย ๆ ไปเท่านั้น ดังนั้นผลที่เกิดจากอุบายฝึกฝน
 ทรมาณของแต่ละราย จึงไม่สาธารณะแก่ผู้หนึ่งผู้ใดที่มีได้ทำการพิสูจน์จากความจริงที่เป็น
 วิสัยของมนุษย์จะพึงทำได้ด้วยกันเป็นราย ๆ ไป

พระอุดมกรรมฐานที่ฝึกตนแบบเอาชีวิตเข้าไปเสี่ยงต่อความเป็นความตาย จึงควร
 จัดเป็นวิธีพิสูจน์ตนและธรรมเพื่อความจริงวิธีหนึ่ง ซึ่งไม่นอกเหนือไปจากวงแห่งศาสน
 ธรรมที่ประทานไว้ เรื่องที่เขียนลงเหล่านี้ เป็นวิธีที่พระอุดมกรรมฐานท่านเคยฝึกตน
 มาประจักษ์และปฏิบัติที่เห็นว่าเหมาะกับจริตของตนเป็นราย ๆ ไปอยู่แล้ว และมี
 ผลเป็นคู่เคียงกันมา มิได้ทำแบบสุ่ม ๆ และนำมาเขียนแบบเดา ๆ แม้ผู้เขียนเองก็เคย
 ตะเกียกตะกายตามวิธีที่กล่าวเหล่านี้มาแล้ว ท่านที่เป็นนักปฏิบัติตามสายนี้ด้วยกัน ต่าง
 ก็เคยได้ดำเนินและเห็นผลตามกำลัง พอเป็นเครื่องพิสูจน์ยืนยันได้ว่า การฝึกทรมาณตน
 ด้วยวิธีต่าง ๆ ดังกล่าวมา จึงมิได้เป็นโมฆะไปแบบมีเหตุแต่ไม่มีผลเป็นเครื่องตอบสนองแต่
 อย่างใด แต่เป็นปฏิบัติที่เต็มไปด้วยความหมายคือผลอันพึงหวัง จะเป็นที่ยอมรับในวง
 ปฏิบัติของท่านผู้มีปฏิปทาอันดีงามตลอดไป

คำว่าพระพุทธเจ้าปรินิพพานแล้ว มรรคผลนิพพานเกิดความกระทบกระเทือนไป
 ตาม ไม่สามารถทรงดอกทรงผลสมบูรณ์แก่ท่านผู้ปฏิบัติเป็น อมฺมานุสุมม ปฏิปนฺโน ผู้
 ปฏิบัติธรรมสมควรแก่ธรรมชื่อว่าผู้บูชาเราตถาคตดังนี้ ไม่มีอยู่ในวงสวากขาตธรรม
 และจะไม่มีอยู่ในธรรมของพระองค์ตลอดไปด้วย เพราะอำนาจความศักดิ์สิทธิ์เด็ดขาดใด ๆ
 ย่อมไม่มี นอกเหนือไปจากธรรมที่ตรัสไว้ชอบแล้ว และเป็นธรรมชาติที่ให้ความเสมอภาค
 แก่สิ่งทั้งปวง ดังนั้นผู้เชื่อในธรรมเป็นต้น จึงไม่นิ่งนอนใจที่จะตะเกียกตะกายเพื่อแสวงหา
 ความดีงามใส่ตน นับแต่เบื้องต้นจนถึงที่สุดแห่งทุกซ์ ด้วยความพากเพียรโดยวิธีต่าง ๆ
 ตามแต่กำลังและความถนัดในทางใด

พระอุดมคันทนถนัดทางใด ในบรรดาวิธีแก้ไขหรือปราบปรามกิเลสภายในให้สิ้นไป
 เป็นพัก ๆ ท่านย่อมแสวงในทางนั้น เช่น ผู้มีนิสัยขี้กลัว ก็หาอุบายเอาเสือเป็นอาจารย์ช่วย
 ฝึกทรมาณ ตั้งความพยายามเข้าสู่ป่าสู่เขอันเป็นที่น่ากลัวและเป็นสมรภูมิที่เหมาะสมแก่การ
 กำจัดความกลัว อันเป็นกิเลสตัวสำคัญชนิดหนึ่งออกจากใจ ตามธรรมดาจิตย่อมเปลี่ยน
 ความรู้สึกไปกับสิ่งเกี่ยวข้องเป็นอย่างไร ๆ ไปไม่มีสิ้นสุด คืออยู่ในบ้านในเมืองกับผู้คนหญิง
 ชายมาก ๆ จิตมีความรู้สึกอย่างหนึ่ง เข้าไปอยู่ในป่าในเขอันรกรกชุกหรือในที่เปลี่ยว ๆ เช่น
 ป่าช้าป่าที่มีเสือชุกชุม มีความรู้สึกอีกอย่างหนึ่ง เป็นต้น อุบายวิธีฝึกทรมาณจิตจำต้องมี
 หลายวิธี เพื่อให้ทันกับกลมารยาของกิเลสหลายชนิดที่มีอยู่กับจิตซึ่งแสดงตัวออกอยู่ทุก
 ระยะตามชนิดของมัน

ถ้าเป็นนักสังเกตอยู่บ้างจะเห็นว่า จิตเป็นสถานที่ชุมนุมแห่งเรื่องทั้งปวง และ
 ก่อกวนตัวเองไม่มีเวลาสงบอยู่เฉย ๆ ได้แม้เวลาหนึ่งเลย ซึ่งโดยมากก็เป็นเรื่องต่ำทรามที่

จะคอยจุดประกายความประพฤติให้เป็นไปตามทั้งนั้น ไม่ค่อยมีเรื่องอรรถธรรมแฝงอยู่พอให้
เกิดความสงบเย็นใจได้บ้าง ผู้ประสงค์ทราบข้อเท็จจริงทั้งหลายจำเป็นต้องเป็นนักสังเกตจิต
และฝึกฝนทรมาณจิตด้วยวิธีต่างๆ ดังพระพุทธเจ้าและสาวกท่านเป็นตัวอย่างอันดีเลิศแก่
หมู่ชน

ท่านที่ชอบอยู่ในป่าจนเป็นนิสัยนั้น ความจริงแล้ว ความรู้สึกของคนเราย่อม
เหมือนๆ กัน ไม่มีใครคิดชอบขึ้นมาโดยลำพังว่าอยากอยู่ในป่าในเขาในที่เปลี่ยวๆ อัน
ใครๆ ไม่พึงปรารถนาในโลก แต่ที่จำเป็นต้องคิดต้องทำอย่างนั้น ก็เพื่อความเป็นคนดีมีคุณค่า
เป็นสง่าราศีแก่ตัวเอง ด้วยการคิดและทำที่เห็นว่าเกิดประโยชน์แก่ตนและผู้อื่น จึงได้ฝืน
ใจทำ ดังงานต่างๆ ที่ชาวโลกทำกันมาประจำแผ่นดิน ความจริงไม่มีใครอยากทำให้ลำบาก
กายลำบากใจเลย ที่ต้องทำก็เพราะความจำเป็นบังคับ จึงต้องวิ่งวุ่นกันทั่วไปในโลกที่มีการ
กินอยู่หลับนอนเป็นนิสัย ยิ่งการฝึกจิตใจด้วยแล้ว ถ้าท่านที่ยังไม่เคยทดลองดู จึงไม่ควรยก
งานอื่นใดในโลกมาพูดว่าเป็นงานยาก เพื่อเวลามาเจองานฝึกจิตเข้าแล้วจะฝืนทำงานนี้
ต่อไปไม่ได้ และอาจพูดว่าเป็นงานเพชรฆาตหรืองานตัดสันดานไปก็ได้ แล้วไม่ยอมสนใจ
คิดจะทำงานนี้ต่อไป โดยไม่คำนึงผลที่จะเกิดจากงานนี้ว่าเป็นความวิเศษอัศจรรย์เพียงไร

เมื่อพูดตอนนี้ เราพอจะเห็นความรุนแรงเหนียวแน่นของกิเลสที่เป็นเจ้าอำนาจบน
หัวใจว่า มีความเหนียวแน่นแก่นักสู้นักทรมาณสัตว์โลกเพียงไรขึ้นมาบ้าง เพราะการฝึก
จิตก็คือการกำจัดหรือขับไล่กิเลสออกจากใจนั่นเอง ผู้ขับไล่ก็ไม่อยากขับไล่ ผู้เคยเป็นเจ้า
อำนาจบนหัวใจคนและสัตว์มานานก็ไม่อยากออก เพราะไปอยู่ที่อื่นมันไม่สบายเหมือนอยู่
บนหัวใจคน ซึ่งได้รับความทะนุถนอมปรนปรี้อยู่ตลอดเวลา ไม่ยอมให้อดอยากขาด
แคลนอะไรได้ ต้องการชมรูป เสียง กลิ่น รส เครื่องสัมผัสและอารมณ์ชนิดใด ผู้รับใช้เป็น
วิ่งเต้นหามาให้ชมทันทีไม่ชักช้า ราคาแพงวดเท่าไร เสวยสุขเป็นที่พอกับความต้องการแล้ว
ค่อยคิดบัญชีกัน การคิดและการจ่ายค่าอะไรเท่าไร ก็เป็นธุระหน้าที่ของผู้รับรองทั้งสิ้น เจ้า
อำนาจมิได้อุทธธรณ์ร้อนใจอะไรเลย เมื่อเป็นเช่นนี้ ใครจะเป็นคนใจเหล็กเพชรมาจากไหนที่
จะมีแก่ใจฝึกจิต คิดขับไล่กิเลสเจ้าแสนการมาให้ออกจากใจได้

ฉะนั้นการฝึกจิตเพื่อความรู้ความเห็นด้วยสติปัญญาอย่างแท้จริง ว่ากิเลสเป็นข้าศึก
แก่ใจ จึงเป็นการฝึกยากเห็นได้ยากอย่างยิ่ง ควรเรียกว่างานฝึกจิตทรมาณกิเลสเป็นงาน
ยากฝากตายจริง ๆ มิใช่งานทำเล่นอย่างสนุกสนานดังเขาเล่นกีฬาตามสนาม บรรดาท่าน
ที่สามารถรู้หน้าฆ่ากิเลสให้ตายจากใจ มีพระพุทธเจ้า เป็นต้น จึงเป็นบุคคลพิเศษ ถ้าเป็น
สามัญเราเกิดมีความสามารถฆ่ากิเลสให้ตายจากใจได้ แม้จะไม่ใช่บุคคลพิเศษดัง
พระองค์ ก็ต้องเป็นบุคคลพิเศษในวงกิเลสทั้งมวล ความอัศจรรย์แห่งความสามารถฆ่า
กิเลสให้ตาย และความอัศจรรย์ของจิตที่อยู่เหนืออำนาจของกิเลสแล้ว มีอยู่ในท่านผู้ใด

ท่านผู้นั้นคือผู้เหนือโลก ฉะนั้นการทำความพยายามทุกประการเพื่อการคว้าวิญญูะบนหัวใจ จึงเป็นงานที่เต็มไปด้วยความลำบากทรมาณทุกด้าน

พระกรรมฐานที่ท่านฝึกอยู่ในที่ทรมาณ เช่น ในป่าในเขา เป็นต้น จึงเป็นเหมือน อยู่ในที่คุมขัง กว่าที่พ้นโทษเครื่องจำจองจากกิเลสออกมาได้แต่ละรายก็แทบไปแทบอยู่ นี่ แลการฝึกจิตเพื่ออรรถธรรมจริงๆ เป็นของยากอย่างนี้ นอกจากอยู่ด้วยการทรมาณตนแล้ว การขบฉันก็ทรมาณไปตามๆ กัน เพราะเป็นประโยคแห่งความเพียรด้วยกัน ที่ผู้หวังผ่าน พ้นดงหนาป่าทึบคือความมืดมน จะชวนชวายนทรมาณเพื่อเป็นความดีอีกทางหนึ่ง

การฉัน แม้หิวมากอยากฉันให้มากๆ ตามใจชอบ แต่เมื่อคำนึงถึงธรรมแล้วก็จำต้อง อดต้องทน ฉันแต่น้อยเพื่อแบ่งให้ทางธาตุชั้นธัมมบ้าง แบ่งให้ทางจิตใจบ้าง พอพยุกันไป ตามสมควร พยายามฉันแต่น้อยอันเป็นปฏิบัติที่เหมาะสมกับจริตของตนไปโดยสม่ำเสมอ หากจะเพิ่มให้ยิ่งกว่านั้นในบางกาล ก็ต้องทำความรู้สึกไว้เสมอไม่ลืมตัว มีการผ่อนสั้นผ่อน ยาวสลับกันไป ธาตุชั้นธัมมก็ทรงตัวไปได้ ไม่อ่อนเพลียจนเกินไป และไม่ถึงกับเกิดโรคภัยไข้ เจ็บทำให้เสียการ จิตอย่างน้อยก็ทรงตัวและเจริญขึ้นตามลำดับแห่งความเพียรที่สนับสนุน อยู่โดยสม่ำเสมอ ถ้าความสามารถพอ वासนาบารมีสมบูรณ์ ก็ผ่านพ้นไปได้ตั้งใจหมาย เพราะอุบายวิธีทางความเพียรแต่ละประเภทช่วยส่งเสริม

ท่านที่ชอบอดอาหารตามนิสัย ก็พยายามอดบ้าง อิ่มบ้าง ผ่อนไปบ้าง ระยะเวลาบ้าง ระยะเวลาบ้างตามแต่เห็นควร ทางจิตก็ขยับความเพียรเข้าทุกทีเวลามีโอกาส ทางธาตุชั้นธัมมก็ ผ่อนลงเพื่อความเพียรได้ดำเนินโดยสะดวก จิตจะได้ราบรื่นแจ่มใสขึ้นไปเป็นระยะ ทาง สมานธิก็เร่งในเวลาสมควร ทางปัญญาก็ชวนชวายนไปตามโอกาสสลับกันไป ท่านที่อยู่ในป่าใน เขาในเงื้อมผาหรือในสถานที่ต่างๆ ก็ดี ท่านที่ผ่อนอาหารก็ดี ที่อดอาหารก็ดี ซึ่งมีจิตมุ่งมั่น ต่อธรรมด้วยกัน ต่างก็อยู่ด้วยความเพียรทางสมานธิภาวนาในอิริยาบถต่างๆ กัน คอย สังเกตความเคลื่อนไหวของใจที่เกี่ยวข้องกับอารมณ์ต่างๆ อยู่โดยสม่ำเสมอ

ใจเมื่อได้รับการบำรุงรักษาโดยถูกต้องและสม่ำเสมอ ย่อมเจริญขึ้นโดยลำดับ สมานธิ ก็เจริญมั่นคง ปัญญาก็แยกคายกว้างขวางออกไปทุกกระยะ สิ่งที่ไม่เคยรู้ก็รู้ ไม่เคยเห็นก็เห็น ไม่เคยเป็นก็เป็นขึ้นมาที่ใจดวงกำลังแสวงหาความจริงอยู่อย่างเต็มที่ ความเกียจคร้าน อ่อนแอ ความวอกแวกคลอนแคลน ความวุ่นวายส่ายสั่ว ความมืดมนอนธการที่เคยมี ประจำสามัญจิตก็ค่อยๆ จางหายไปวันละเล็กละน้อย จนเห็นได้ชัดว่าหายไปมากเพียงไร เฉพาะผู้ทรมาณใจเกี่ยวกับความกลัว กับผู้อดอาหารไปหลายๆ วันตามจริตชอบ และการ ทรมาณตนด้วยการนั่งนานๆ โดยพิจารณาทุกขเวทนาเป็นอารมณ์ ทั้งสามอย่างนี้ ผลรู้สึก อัจฉริยะผิดกับการทรมาณอย่างอื่น ๆ อยู่มาก แต่จะอธิบายข้างหน้าเมื่อมีโอกาส

ตอนนี้จะอธิบายไปตามแนวที่ส่วนมากท่านดำเนินกัน วิธีท่านฝึกทรมาณใจด้วย อุบายต่างๆ กันนั้น เป็นเทคนิคของแต่ละท่านที่จะคิดหาอุบายฝึกฝนตัวเองซึ่งแปลก

ต่างกันไปเป็นรายๆ บางท่านนอกจากไปอยู่ในป่าในเขาเป็นที่น่ากลัวแล้ว ท่านยังคิดอุปาย พิเศษเพื่อเหมาะแก่กาลสถานที่และเหตุการณ์ยิ่งขึ้นไปอีก เช่น ขณะไปอยู่ในที่เช่นนั้นแล้ว เวลาจิตเกิดความกลัวขึ้นมาในเวลากลางคืน ท่านยังออกเดินเข้าไปในป่าอื่นๆ ได้อีก เพื่อ ทรมานความกลัวที่กำลังกำเริบ โดยไปเที่ยวนั่งสมาธิภาวนาอยู่ตามก้อนหินบนเขาบ้าง นั่ง อยู่หินดานกลางแจ้งบ้าง เที่ยวเดินจงกรมไปตามที่ต่างๆ อันเป็นทำเลที่เสือโคร่งใหญ่เคย เดินผ่านไปมาบ้างเป็นเวลานานๆ ส่วนจิตก็พิจารณาความกลัวความตาย และพิจารณาเสือ ที่จิตสำคัญว่าเป็นของน่ากลัวบ้าง พิจารณาตัวเองบ้างว่ามีอะไรแตกต่างกันถึงได้กลัวกัน

พิจารณาแยกขยายไปตามส่วนที่จิตสำคัญไปต่างๆ เช่น เสือมีอะไรน่ากลัวบ้าง ถ้า พุดถึงฟันเสือ ฟันเราก็มืด พุดถึงเล็บเสือ เล็บเราก็มืด พุดถึงขนเสือ ขนเราก็มืด พุดถึงหัวเสือ หัวเราก็มืด พุดถึงตัวเสือ ตัวเราก็มืด พุดถึงตาเสือ ตาเราก็มืด พุดถึงลายเสือ ลายที่สีกตามแขน ขาหรือฝ่าเท้าเราก็มืด พุดถึงหางเสือ แม้ตัวมันเองมันยังไม่เห็นกลัว ส่วนเราจะกลัวหา ประโยชน์อะไร พุดถึงใจเสือกกับใจเราก็มืดใจเหมือนกัน ยิ่งใจเราเป็นใจของคนของพระ ก็ ยิ่งมีคุณภาพสูงกว่ามันเป็นไหนๆ แม้อวัยวะส่วนต่างๆ ของเสือกกับของเราก็มืดสิ่งต่างๆ แห่ง ชาติเป็นส่วนผสมเหมือนกัน ไม่มีอะไรผิดแปลกและยิ่งหย่อนกว่ากันพอจะให้กลัวกันเลย ใจเสือกเป็นใจสัตว์ ส่วนใจเราเป็นใจพระและมีธรรมในใจ จึงมีคุณภาพและอำนาจสูงกว่า เสือกจนเทียบกันไม่ได้ แต่เหตุไฉนจึงกลับลดคุณภาพและศักดิ์ศรีของพระลงไปกลัวเสือ ซึ่ง เป็นเพียงสัตว์เดียรัจฉานตัวหนึ่งเท่านั้นได้ มิเป็นการขายตัวซึ่งเป็นพระทั้งองค์ไปละหรือ

อีกประการหนึ่ง พระศาสนาซึ่งมีความวิเศษอัศจรรย์ครอบโลกทั้งสาม แต่อาศัย พระชี้ขลาดหวาดกลัวพาให้เกิดมลทิน ก็จะพลอยมัวหมองและเสื่อมเสียไปด้วย ความเสื่อม เสียพระศาสนาอันเป็นสมบัติล้ำค่าของโลกทั้งสาม เพราะความเห็นแก่ชีวิตมากกว่าธรรม นั้น ไม่เป็นการสมควรเลย ถ้าตายก็จัดว่าตายด้วยความอับเฉาเขลาปัญญา ไม่มีความสง่า งามในตัวและวงพระศาสนาเลยแม้น้อย พระกรรมฐานตายแบบนี้เรียกว่าตายแบบขาย ตัว และขายพระศาสนาตลอดดวงปฏิบัติทั่วๆ ไป มิใช่ตายแบบนักรบในสงครามซึ่งเต็มไปด้วย ความเชื่อธรรม และอาจหาญต่อเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นจำเพาะหน้า

เราเป็นพระกรรมฐานทั้งองค์จึงไม่ควรตายแบบนี้ แต่ควรตายแบบนักรบ จบชีวิต ในสงครามด้วยความกล้าหาญชาญชัย จะเป็นการทรงเกียรติของตัวและพระศาสนาไว้ ประดับโลกให้รับสืบทอดต่อไปตลอดกาลนาน เราจงพิจารณาให้เห็นแจ้งทั้งตัวเสือตัวเรา ทั้งอวัยวะทุกส่วนของเสือของเรา ทั้งความกลัวตายที่แทรกสิงอยู่ภายในอย่างชัดเจนด้วย ปัญญา ไม่ยอมให้ความกลัวเหยียบย่ำลุ่มคล้ำจุ่มเล่นและผ่านไปเปล่าๆ จะเสียลดตาย ของลูกผู้ชายที่เป็นพระกรรมฐานทั้งองค์ อย่างไรต้องรบให้ถึงที่ถึงฐาน จนเห็นความแพ้ว ความชนะและความเป็นความตายกันวันนี้ ฝ่ายไหนจะเป็นฝ่ายที่มีอำนาจเกิดเกียรติตน

และพระศาสนาให้มีความสว่างงามต่อไป หรือฝ่ายไหนจะเป็นผู้ทำลายตนและพระศาสนา เพราะความกลัว ก็ทราบกันในคืนวันนี้และเดี๋ยวนี้ จงพิจารณาจนถึงขั้นแตกหักกัน ณ บัดนี้

ขณะที่พิจารณาวิจิตรกันอยู่อย่างวุ่นวาย และแยกธาตุแยกชั้น ใจเกิดความรู้ กล้าความกล้าออกหาเหตุผลความจริงอยู่ด้วยความพิถีพิถันมั่นใจนั้น ใจเกิดความรู้ ความเห็นไปตามปัญญาที่ปราศสอนไม่ขาดวรรคขาดตอน จนเกิดความสงบเย็นใจและ หายกังวลในเวลานั้น ผลเป็นความสงบสุขขึ้นมา สัญญาอารมณ์ที่เคยสำคัญมั่นหมาย ไปต่างๆ ได้หายไปหมด มีแต่ความสงบสุขของจิตปรากฏอยู่อย่างสง่างามเผย จิตเกิดความเชื่อในเหตุคือการพิจารณา ว่าเป็นทางให้หายความวุ่นวายส่ายสั่นและความหวาดกลัวได้จริงและเชื่อต่อผลที่เกิดขึ้นในขณะนั้น ว่าเป็นความสงบสุขอย่างแปลกประหลาดที่ไม่เคยพบเห็นมาก่อนที่ยังไม่เคยพิจารณา โดยถือเอาความกลัวเป็นสาเหตุ

นี่เป็นวิธีหนึ่งที่ท่านใช้กำจัดความหวาดกลัวจนเห็นผลประจักษ์ แต่ในขั้นเริ่มแรก หัดทำกรรมฐาน ท่านใช้กรรมฐานด้วยธรรมบทใดบทหนึ่ง เช่น พุทโธ เป็นต้น เวลาที่ความกลัวเกิดขึ้นมากกว่าใช้วิธีพิจารณา และได้ผลเป็นความสงบหายกลัวได้เช่นกัน เป็น แต่ไม่ได้อุปายแบบคายนต่างๆ จากการพิจารณาเท่านั้น บางท่านเวลาเกิดความกลัวขึ้นมา ทั้งที่กำลังนั่งอยู่ในมุ้ง ท่านก็เลิกมุ้งขึ้นเสีย แล้วนั่งอยู่เพียงตัวเปล่า แม้มีเหลือบยุงมากัด บ้างก็ทนเอา มีแต่ตั้งหน้าภาวนาด้วยวิธีต่างๆ ที่จะเอาชนะความกลัวในเวลานั้นให้ได้ จนชนะได้จริงๆ ถึงจะหยุดพักผ่อน

จิตที่สงบลงด้วยการฝึกกรรมฐานเพราะความกลัวเป็นเหตุ รู้สึกว่าสงบได้ละเอียดและ นานกว่าการภาวนาธรรมดาอยู่มาก ขณะที่จิตสงบอย่างละเอียดเต็มที่ ในเวลานั้นกายหาย จากความรู้สึกโดยสิ้นเชิง อายตนะภายในกับอายตนะภายนอกระงับจากการสัมผัสกัน จนกว่าจิตถอนขึ้นมาจึงจะทำงานต่อไป ความเป็นอยู่ของจิตที่ระงับจากการใช้อายตนะ คล้ายคลึงกับขณะหลับแต่ไม่ใช่หลับ ขณะหลับมิได้มีความแปลกประหลาดใดๆ แสดงออก ในเวลานั้น แต่ขณะจิตสงบเต็มที่มีความแปลกประหลาดแสดงออกอย่างเต็มตัวและมีความ สึกแต่ว่า "รู้" ประจำความสงบอยู่ในขณะนั้น

ความหลับธรรมดาที่ทั่วไปยอมรับผลของมันนั้น ต่างกับความสงบจิตอย่างละเอียด ที่ผู้นั้นยอมรับผลจากสมาธิภาวนาของตน ผลนั้นทำให้จิตใจอาลัยอาวรณ์อยู่เสมอ ไม่จิต ว่าง ผลนี้แลที่ทำให้ผู้เคยได้รับเกิดความมั่นใจและกล้าหาญต่อวิธีฝึกกรรมฐานตัวตามแบบนี้ ในวาระต่อไป ผู้ที่เคยประสบผลมาแล้ว แม้ความกลัวจะเกิดขึ้นมากมายเพียงไรก็ไม่มี ความย่อท้อ และยังถือความกลัวเป็นเครื่องเตือนใจ ที่จะทราบถึงความกลัวและคว่ำเอาชัยชนะ มาครองอย่างองอาจ ดังที่เคยประสบมาอีกด้วย นี่แลเป็นสาเหตุให้ท่านเสาะแสวงหาแต่ที่ กลัวๆ เป็นที่บำเพ็ญ ที่กลัวมากเพียงไร ท่านยิ่งมุ่งหน้าไปพักบำเพ็ญอยู่ที่นั่น เพราะการฝึก

ทั้งที่ใจกำลังแสดงความผัดผ่อนอยู่ด้วยความกลัว จนเกิดความกล้าหาญประจักษ์ขึ้นมา ด้วยอุบายสติปัญญาที่ทันต่อเล่ห์เหลี่ยมของใจ เป็นสิ่งที่ท่านปรารถนาอยู่แล้วอย่างเต็มใจ

ที่ว่าสถานที่น่ากลัวนั้น น่ากลัวจริงๆ เพราะเป็นป่าเสืออาศัยอยู่เป็นประจำ และชอบเดินเที่ยวหากินผ่านไปมาอยู่เสมอ บางแห่งแม้กลางวันแสกๆ เสือยังเที่ยวไปมาก็ยังมี ยิ่งกลางคืนด้วยแล้วก็เป็นที่เลวร้ายของมันโดยสะดวกและไม่ค่อยกลัวคนด้วย ผิดกับเวลากลางวันอยู่มาก เป็นเพียงมันไม่ค่อยสนใจกับคนนักเท่ากับสัตว์ที่เคยถือเป็นอาหารของมัน ถึงแม้เดินผ่านไปมาแถวบริเวณที่พักอยู่ก็เป็นเหมือนไม่มี ถ้ามันไม่ร้องครางขึ้นให้ได้ยิน แต่สัญชาตญาณที่เคยมีประจำนัยมนุษย์มาตั้งแต่เดิมว่าเสือเป็นสัตว์ที่ดุร้าย ก็ย่อมอดคิดและกลัวไม่ได้ เพราะขณะที่ก้าวเข้าไปอยู่ในที่เช่นนั้นก็รู้สึกตัวดีอยู่แล้วว่า "ไปอยู่ดงเสือ" ใครจะหาญทำตัวเฉยๆ เหมือนอยู่ในตลาดได้ ก็จำต้องคิดระแวงและกลัวมันอยู่โดยดี

พระธุดงค์ที่ท่านเก่งท่านก็เก่งจริง น่าเคารพเลื่อมใสมาก คือ ขณะเสือกระหึ่มๆ อยู่รอบๆ บริเวณที่พัก ท่านยังเดินจงกรมเฉยเหมือนไม่มีอะไรเกิดขึ้น เมื่อถูกถามท่านก็ตอบอย่างสบายและมีเหตุผลน่าฟังมาก เช่นถามว่า เสือเป็นสัตว์ดุร้ายกัดได้กินได้ทั้งสัตว์ทั้งคน เคยได้ยินเสือกัดและกินคนอยู่เสมอ แต่ทำไมท่านจึงเดินจงกรมเฉยอยู่ได้ ท่านมีคาถาอาคมใส่กุญแจปากเสือให้อ้าปากกัดกินคนไม่ได้เช่นนั้นหรือ? ถ้ามีก็ขอเรียนบ้าง เพื่อเวลาเข้าป่าเข้าเขาจะไม่ต้องกลัวเสือกลัวหมียากัดมากิน จะได้ภาวนาสบายหายกลัวเสียบ้าง เท่าที่ไปอยู่ป่าอยู่เขาด้วยความลำบากอยู่เวลานี้ก็เพราะความกลัวอย่างเดียวเท่านั้น ถ้าไม่กลัวเพราะมีคาถาปิดปากป้องกันมิให้เสืออ้าปากกัดกินได้ก็แสนจะสะดวกสบาย

ท่านก็ตอบอย่างสบายว่า เสือมันก็ร้องอยู่นั่น ส่วนเราก็เดินจงกรมอยู่ที่นี้ ซึ่งห่างไกลกันเป็นเส้นๆ หรือเป็นกิโลเมตร ก็ไม่ทราบจะกลัวหาประโยชน์อะไร ถ้ามันเข้ามาร้องครางและทำท่าจะตะครุบเรากินเป็นอาหารจริงๆ ก็พอจะคิดว่าน่ากลัวมันบ้าง เราไปอยู่ที่ไหนก็ได้ยินแต่เสียงมันร้องไปตามภาษาสัตว์ที่มีปาก ไม่เห็นมาทำท่าอะไรใส่เราพอจะนำกลัว พูดถึงคาถาต่างๆ ใครก็มีอยู่ด้วยกัน ถ้านำมาใช้ให้เกิดประโยชน์ แต่คนแบบท่านแม้จะไปเรียนคาถาจากท้าวเวสสุวรรณบนสวรรค์ก็เถอะ พอเข้าไปป่า ได้ยินเสียงเสือกระหึ่มเท่านั้น ก็จะพาคาถาวิ่งอ้าวแบบไม่คิดชีวิตเลยนั่นแหละ คาถาจะเก่งขนาดไหนก็ต้องถูกคนซี้ซลาดกลัวตายพาวิ่งจนสงบจืดหลุดขาด คาถาอาคมหลุดหายไปไหนหมด ไม่มีอะไรเหลือติดตัวเลยแน่นอน

ผมแม้มีคาถาป้องกันอยู่บ้างก็ไม่คิดจะให้คนแบบท่าน กลัวจะเอาคาถาผมไปฉิบหายป่นปี้ไม่มีเหลือ คาถาจะดีขนาดไหน ถ้าคนไม่เป็นท่า คาถาก็ช่วยอะไรไม่ได้เหมือนคนมีปืนอยู่บนบ่า เวลาเกิดเหตุอันตรายแต่ไม่รู้จักใช้ ปืนก็ช่วยอะไรไม่ได้จะนั้น นี่เพียงพูดเรื่องเสือเรื่องผีกันเล็กน้อยเท่านั้นก็เริ่มกลัวแทบตัวสั่นอยู่แล้ว จะไปมีสติตั้งระลึกถึงคาถาอาคมเพื่อป้องกันได้อย่างไร นอกจากจะคิดเผ่นท่าเดียว ซึ่งเป็นเรื่องขายขี้หน้าชนิด

ไม่มีอะไรมาลบล้างได้ตลอดวันตาย ผมนะมิได้คิดแบบท่าน ถ้าคิดแบบท่านก็ต้องไปเที่ยวเรียนวิชาคาถาอาคมมาชมขุสัต์วเสื่อต่างๆ แต่จะไม่สนใจคิดข่มขู่ความกลัวอันเป็นภัยอยู่ภายในด้วยอุบายต่างๆ ให้หายไปได้ สุดท้ายก็เป็นคนไม่เป็นท่า เชื่อตัวเองไม่ได้ตลอดวันตาย คิดแล้วนำอภัยเสื่อที่มีอำนาจกว่าคน นอนหรือร้องครางไปตามภาษาความสนุกคึกคะนองของตน ก็มีคนคอยกลัวอำนาจ นับว่าเสื่อดีมีอำนาจกว่าคนไม่เป็นท่าหลายเท่า เวลาถามและขอเรียนคาถากับท่าน แต่กลับได้รับคำตอบที่น่าคิดเป็นคติไปนาน

ท่านที่ฝึกจิตดวงเคยผาดโผนโลดเต้นแผ่นผองลำพองตัวไม่มีขอบเขต ด้วยความพยายามไม่ลดละ จนยอมตนและกลายเป็นจิตที่เชื่อมชินต่อเหตุผลธรรมดาด้วยดีแล้ว ท่านไม่สะทกสะท้านต่อเหตุการณ์ต่างๆ ที่ใครๆ จำต้องเผชิญอยู่เสมอ อยู่ไหนก็อยู่ได้ ไปไหนก็ไปได้ ไม่ว่าที่เช่นไร คำว่าป่าว่าเขาที่คนขี้กลัวอยู่ไม่ได้ แต่ท่านอยู่ได้อย่างสบาย และถือเป็นทีหลบซ่อนผ่อนคลายอิริยาบถและเจริญสมณธรรมอย่างพอใจไปตลอดกาล

ผู้หวังเป็นคนดีเจริญก้าวหน้าจึงควรยี่ถาวรวิธิการของท่านเป็นเครื่องดำเนิน แม้จะไม่ต้องไปอยู่ป่าอยู่เขาเหมือนท่าน แต่อุบายเครื่องฝึกตนในหน้าที่ต่างๆ เพื่อเป็นคนดีมีหลักฐานมั่นคงในปัจจุบันและในอนาคต เป็นสิ่งที่รับถ่ายทอดจากกันได้ ไม่เช่นนั้นพระพุทธเจ้าก็ประกาศธรรมสอนโลกไม่ได้เลย เพราะใครๆ ไม่สามารถปฏิบัติแบบพระองค์ได้ แต่ผู้ยึดหลักธรรมไปปฏิบัติดำเนินตามจนกลายเป็นคนดีเลิศไปตาม และเป็นคนดีมีชื่อเสียงมาจนถึงพวกเราในวงพุทธบริษัท ย่อมเป็นที่ยอมรับกันว่ามีจำนวนมากมาย เนื่องจากการปฏิบัติตามท่านแบบลูกศิษย์มีครู

การฝึกกรรมานจิตด้วยวิธีต่างๆ ตามแต่ท่านผู้ใดมีความแยกคายในทางใด สำหรับพระรุดงค์สายของท่านพระอาจารย์มั่น ท่านปฏิบัติกันตลอดมามีได้ทอดทิ้งปฏิบัติท่านอาจารย์ท่านดำเนินจนทุกวันนี้ ท่านที่เกิดความสงสัยในองค์ที่ท่านเดินจงกรมแข่งกับเสียงเสื่อกระหึ่ม คิดว่าท่านมีคาถากุญแจปิดปากเสื่อนั้น ท่านคิดอย่างนั้นจริงๆ เพราะตัวท่านเองกลัวเสื่อมาก เวลาได้ยินเสียงมันกระหึ่มมาแถบบริเวณที่พัก แม้จะไม่เข้ามาในที่นั้นก็ตาม ท่านจึงต้องเรียนถามอย่างนั้น

ในวงพระรุดงค์ ท่านสนทนาธรรมกันเวลามาพบกันและโอกาสดี ๆ รู้สึกน่าฟังมาก ทั้งด้านธรรมทางใจที่เกิดจากภาคปฏิบัติ ทั้งกรรมานและวิธีกรรมานจิตใจด้วยอุบายต่างๆ กัน ทั้งความกล้าความกลัวที่แสดงขึ้นในเวลาต่างๆ กัน ทั้งความทุกข์ลำบากที่เกิดจากการหักโหมกายและกรรมานใจในบางกาล ซึ่งสำคัญมากก็ด้านธรรมภายใน คือสมาธิและปัญญา ที่ต่างองค์ต่างรู้ต่างองค์ต่างเห็นอยู่ในสถานที่ต่างๆ กัน เวลามาสนทนากันตามภูมิจิตภูมิธรรมของแต่ละองค์ที่รู้เห็นมา ทำให้เปล็ดเปล็นไปตามจนลืมเวลาเวลาและความเหน็ดเหนื่อยต่างๆ ในบางรายแต่มีน้อย

ท่านพูดถึงจิตท่านหยั่งลงสู่ความสงบว่า ลงถึงสามขณะจึงจะเต็มภูมิของสมาธิ คือลงขณะหนึ่ง จิตสงบเพียงเบาๆ พอสบายๆ ลงขณะที่สอง ความสงบและความสบายเพิ่มขึ้นอย่างเห็นได้ชัด ลงขณะที่สาม ซึ่งเป็นขณะสุดท้าย ร่างกายดับ ในความรู้สึกว่ากายไม่มี อายตนะไม่ทำงาน ยังเหลือเพียงสักว่ารู้อย่างละเอียดและ อัจฉรย์อย่างยิ่งที่บอกไม่ถูกเท่านั้น นี่ท่านว่าเป็นสมาธิเต็มภูมิและเป็นสมาธิที่สร้างฐานแห่งความมั่นคงให้แก่จิตได้เป็นอย่างดี ใจที่ลงสู่ความสงบเต็มที่ดังภูมินี้ โดยมากพักอยู่เป็นเวลาหลาย ๆ ชั่วโมง จึงถอนขึ้นมา บางครั้งถึง ๑๒ ชั่วโมงก็มี

บางท่านอาจสงสัยว่า ขณะที่จิตอยู่ในสมาธิหลายชั่วโมงในท่านั่งอย่างเดียวนั้นได้มีการเปลี่ยนแปลงเลย เวลาจิตถอนขึ้นมาแล้ว ร่างกายจะไม่เจ็บปวดชอกช้ำไปละหรือ? จึงขอเรียนตามความเป็นจริงของจิตและชั้นธัมมา เมื่อจิตเข้าพักและสงบตัวอยู่อย่างเต็มภูมิเช่นนั้น จิตและกายไม่ได้รับความกระทบจากสิ่งใดเลย ความสนิทของจิตของธาตุที่เป็นอยู่เวลานั้น เข้าใจว่าละเอียดยิ่งกว่าขณะคนนอนหลับสนิท ทั้งนี้เพราะบางครั้งขณะหลับไปนาน ๆ ตื่นขึ้นมายังรู้สึกเจ็บปวดอวัยวะส่วนใดส่วนหนึ่งอยู่บ้างที่ถูกนอนทับ แต่ขณะที่จิตถอนขึ้นมาจากสมาธิประเภทนี้ ไม่รู้สึกเจ็บปวดอวัยวะส่วนใด ๆ เลย ทุกส่วนปกติตามเดิม ฉะนั้นจึงทำให้เชื่อมั่นในท่านที่เข้านิโรธสมาบัติอยู่หลาย ๆ วันว่าเป็นความจริง ทั้งการเข้าอยู่ได้นาน ทั้งสุขภาพทางร่างกายว่าเป็นปกติเช่นเดิม ไม่มีอะไรบอบช้ำเพราะสมาธิสมาบัติเป็นเครื่องบั่นทอนหรือทำลายเลย

การสนทนาธรรมระหว่างพระอรหันต์ด้วยกัน โดยมากท่านสนทนาเรื่องผลของการปฏิบัติตามชั้นภูมิที่ท่านรู้เห็นมา และสถานที่บำเพ็ญในที่ต่างๆ อันเป็นการถ่ายทอดความรู้ความเห็นทางใจแก่กันและกันจริงๆ ซึ่งเป็นเครื่องระลึกไปนาน การสนทนาไม่ได้มีเรื่องโลกสังสาร กิจการบ้านเมือง เรื่องได้เรื่องเสีย เรื่องรักเรื่องชัง เรื่องโกรธเรื่องเกลียด เรื่องอิจฉา บังเบียดเหยียดหยามเข้าแฝงเลย มีแต่เรื่องธรรมปฏิบัติล้วนๆ เท่านั้น จะสนทนากันเป็นเวลาช้านานเพียงไรตามความจำเป็น ก็เป็นเครื่องพยุจจิตใจผู้ฟังให้เต็มดำซาบซึ่งในธรรมมากเพียงนั้น รู้สึกเป็นอุตมคติซึ่งน่าจะจัดเข้าในธรรมบทว่า กาเลน ธมฺมสากัจฉา เอตมฺมงฺคฺลมฺตมฺ ได้

เพราะการสนทนาในระหว่างแห่งท่านนักปฏิบัติด้วยกัน ท่านมุ่งต่อความรู้จริงเห็นจริงต่อกันจริงๆ มิได้มุ่งเพื่ออวดชั้นอวดภูมิ อวดรู้อวดฉลาดแม้เพียงไรเลย จิตคอยรับความจริงด้วยความสนใจจากกันอยู่ทุกขณะที่แต่ละฝ่ายระบายออกมา ถ้าฝ่ายใดยังมีบกพร่องในจุดใด ก็ยอมรับคำชี้แจงจากอีกฝ่ายหนึ่งที่ภูมิธรรมสูงกว่า ด้วยความเคารพเต็มใจจริงๆ การสนทนาจึงคือการสอบถามความรู้ความเห็นความเป็นไปของจิตที่เกี่ยวกับสมาธิสมาบัติมรรคผลนิพพานของกันและกันนั่นเอง เมื่อต่างฝ่ายต่างสนิทเชื่อถือคุณสมบัติ

ปฏิปทาของกันและกันอย่างไม่มีเคลือบแคลงสงสัยแล้ว ย่อมสนทนากันได้ด้วยความสนิทใจและเปิดเผยต่อกันในบรรดาธรรมที่มีอยู่ภายใน ไม่มีปิดบังลึกลับไว้เลย

ตอนนี้แลที่นักปฏิบัติมีโอกาสได้รู้ภูมิธรรมของกันและกันได้อย่างชัดเจนว่า ท่านผู้นั้นมีภูมิจิตภูมิธรรมอยู่ในขั้นนั้น ท่านผู้นั้นมีจิตละเอียด ท่านผู้นั้นมีปัญญาสูง ท่านผู้นั้นจวนผ่านภพชาติอยู่แล้ว และท่านผู้นั้นได้ผ่านภพชาติไปแล้วอย่างสบายหายห่วง ส่วนท่านผู้นี้กำลังขี้เกียจอ่อนแอ ภาวนามีแต่สัปหงก นั่งสมาธิมีแต่หลับใน นั่งอยู่ที่ไหนหลับในที่นั้น ท่านผู้นี้มีเอตทัคคะในทางหลับใน ในวงพระรุดงค์จึงไม่ควรเข้าใจว่าพระรุดงค์จะดีไปเสียทุกอย่าง แม้ผู้เขียนก็ตัวแก่ เคยหลับในมาแล้วอย่างซ้ำซ้อน แต่ไม่อยากจะอดตัว ท่านผู้นี้จิตกำลังเริ่มสงบ ท่านผู้นี้จิตกำลังเริ่มเป็นสมาธิ ท่านผู้นี้มีความรู้แปลกๆ เกี่ยวกับสิ่งภายนอก มีเปรตผีเทวดาเป็นต้น ท่านผู้นี้ชอบภาวนาทางนั่ง ท่านผู้นี้ชอบภาวนาทางนอน ท่านผู้นี้ชอบทรมานทางยืนมากกว่าอิริยาบถอื่น ๆ

ท่านผู้นี้ชอบทรมานตนทางอดนอน ท่านผู้นี้ชอบทรมานตนทางผ่อนอาหาร ท่านผู้นี้ชอบทรมานตนทางอดอาหาร ท่านผู้นี้ชอบทรมานตนด้วยการเข้าป่าหาเสือหาหมีเพื่อเป็นอุบายช่วยความกลัวให้หายด้วยการพิจารณา โดยยึดเอาเสือหมีเป็นเหตุ ท่านผู้นี้ชอบทรมานตนด้วยการเดินเที่ยวหาเสื่อบนภูเขาในเวลาค่ำคืน ท่านผู้นี้ชอบต้อนรับแขกลึกลับคือพวกกายทิพย์ แต่ท่านผู้นี้ชอบกลัวแต่ผีแต่เปรตเหมือนพ่อแม่พาเกิดในบ้านผีบ้านเปรต และเอาซากผีมาหลอกหลอนอยู่ตลอดเวลา เมื่อมาบวชจึงชอบกลัวแต่เปรตประจำนิสัย

ท่านผู้นี้มีนิสัยเชื่อง่าย ใครพูดอะไรเชื่อเอาๆ ไม่ชอบใครครวญก่อนแล้วค่อยเชื่ออย่างมีเหตุผล ท่านผู้นี้มีทิฐิมากไม่ค่อยลงใครง่ายๆ ท่านผู้นี้มีนิสัยฉลาดชอบใครครวญไตร่ตรองด้วยดีก่อนทุกกรณี ไม่เชื่อแบบสุ่มเดา เวลาอาจารย์อบรมสั่งสอนจบลงก็มักมีข้อข้องใจเรียนถามปัญหาต่างๆ และโต้ตอบกันเพื่อเหตุเพื่อผล ทำให้ผู้อื่นได้รับความรู้ความฉลาดเพิ่มเติมหลายแง่หลายทาง และเป็นอุบายช่วยเสริมสติปัญญาแก่วงปฏิบัติได้ดี เป็นผู้ประดับหมู่คณะให้สง่างามในวงปฏิบัติ เป็นที่เบาใจครูอาจารย์ผู้ให้การอบรมสั่งสอน ไปอยู่ที่ใด อยู่กับท่านผู้ใด ก็เป็นที่เบาใจท่านผู้นั้น ไปอยู่โดยลำพังก็พยายามรักษาตัวดีด้วยเหตุผลหลักธรรม ไม่นำความเสื่อมเสียมาสู่วงคณะ การติดต่อกับผู้คนญาติโยมก็พอเหมาะพองาม ไม่เลยเถิดเปิดเปิง ซึ่งในวงพระรุดงค์มักมีท่านองนี้แทรกอยู่เสมอ โดยมากก็ไม่มีเจตนาให้เป็นอย่างนั้น แต่เพราะความไม่ฉลาดรอบคอบอย่างเดียว ทำให้เสียความดีงามอย่างอื่นไปด้วย

อีกประการหนึ่งที่มักมีเสมอในวงปฏิบัติ คือ เวลาจิตเป็นสมาธิย่อมมีความสงบมั่นคง ไม่วอกแวกคลอนแคลนไปกับโลก ใจมักมีโหวทภาวนาเป็นพิเศษ ทำให้ผู้ปฏิบัติลืมนิ้วตัวได้ง่าย อาจสำคัญตนว่าเก่งขึ้นได้ทั้งที่ยังไม่เก่ง เป็นเพียงจะเริ่มเก่งถ้าพยายามทำความเพียรไม่ลืมนิ้วตัวเสียก่อน แต่นักปฏิบัติมักลืมนิ้วตัวตอนนี้มากกว่าตอนอื่นๆ เพราะไม่เคย

ประสบมาในชีวิต และเป็นก้าวแรกแห่งความดี ความสงบสุขทางใจ ความมั่นคงของใจที่ผู้ปฏิบัติพึงได้รับ จึงทำให้ตื่นตื่นลืมตนไปได้ ถ้าไม่มีผู้เตือนก็อาจจะทะนงตัวแบบนักธรรมไปได้ โดยทะนงตัวว่าธรรมะเกิด โวหารแตกฉานเทศน์ปฏิภาณก็ได้ ต่อไปอาจเข้าใจว่าตัวเทศน์เก่ง ธรรมะก็แตกฉานภายในใจ พุดเท่าไรธรรมะยิ่งไหลออกมาเหมือนน้ำเหมือนท่า ไม่อืดไม่อั้น เลยทำให้เพลินพุดไปไม่หยุดหย่อน กว่าจะรู้สึกตัว เวลาที่ปาเข้าไปหลายชั่วโมงในการพุดหรือเทศน์แต่ละครั้ง

การติดต่อกับผู้คนไม่รู้เวลาลำเวลาว่าควรไม่ควร พุดไม่รู้จักจบ เทศน์ไม่มี เอิ๋ว ธรรมะมีเท่าไรชุดคั่นออกมาพุดและเทศน์จนหมดเปลือก ใครมาหาโดยไม่ทราบว่าเขามาเพื่ออะไร มีแต่แจกจ่ายธรรมอย่างไม้อั้น ไม่เสียดาย ไม่ประหยัด ธรรมในใจแม้มีน้อยแต่ก็ชอบจ่ายให้มากอย่างสมใจ จ่ายไปจ่ายไป โดยไม่มีการบำรุงรักษาด้วยความเพียรอันเป็นดังทำนบกั้นธรรมภายในใจไม่ให้รั่วไหล แต่กลับทำลายด้วยความไม่รู้จักประมาณ แม้แต่น้ำในมหาสมุทรก็ยังลดตัวลงได้ ใจที่ไม่ได้รับการเหลียวแลทางความเพียรและประหยัดด้วยเวลาก็มีทางเสื่อมลงได้เช่นเดียวกัน

ฉะนั้นจิตที่จ่ายมากแต่ขาดการบำเพ็ญติดต่อก็ย่อมมีความเสื่อมถอยด้อยลงทุกที จนไม่มีอะไรเหลืออยู่ภายในเลย สุดท้ายก็เหลือแต่ความฟุ้งซ่านรำคาญเต็มดวงใจเอาไว้ไม่อยู่ นำลงสู่ความสงบไม่ได้เหมือนที่เคยเป็นมา ใจเปลี่ยนจากความสงบเย็น กลายเป็นใจฟุ้งเพื่อเห่อคะนองและร้อนรุ่มกุ่มใจ ยืนเดินนั่งนอนในท่าใดก็มีแต่ไฟเผาใจหาความสงบเย็นไม่ได้ เมื่อไม่มีทางออกก็คิดออกทางเปลวไฟ อันเป็นทางซ้ำเติมลงอีกโดยไม่รู้ตัวว่า ก็เมื่อมีแต่ความร้อนรณกระวนกระวายอยู่ตลอดเวลาเช่นนี้แล้ว จะอยู่ไปทำไมให้หนักศาสนาเล่า ลึกเสียดีกว่า อยู่ไปก็ไม่เห็นมีประโยชน์อะไร เลยต้องลึกเสียเพื่อหายห่วงไปตามอารมณ์ดังนี้

ความคิดที่ไม่เป็นมงคลทั้งขณะที่กำลังเป็นนักบวชอยู่แล้ว แม้ลึกออกไปก็ไม่เป็นมงคลด้วยความคิดชนิดนั้น คือ แม้ลึกออกไปก็ไม่ได้อยู่ตามเคย และไม่เป็นประโยชน์อยู่ตามเดิม เวลาลึกออกไปว่าจะทำให้ศาสนาเบาก็ไม่เบา คงเป็นศาสนาและทรงความจริงอยู่เท่าเดิม

สรุปแล้วผู้ไม่ดีก็คือตัว ไม่เกิดประโยชน์ก็คือตัว ความหนักอกเพราะใจทำพิษก็คือตัว เรื่องนี้พอสอนให้รู้ว่า ไม่ว่าจะสมบัติใดๆ ถ้ามีแต่จับจ่ายใช้สอยถ่ายเดียว ไม่มีการเก็บรักษา ก็ย่อมเสื่อมโทรมและฉิบหายไปได้ ทำนองใจที่ปล่อยไปตามยถากรรม ผลก็คือความเดือดร้อนที่ตัวเองต้องรับในที่ทุกสถานตลอดกาลทุกเมื่อ เพราะความผิดถูก ชั่ว-ดี มิใช่ทายาทของผู้ใด แต่เป็นของผู้ทำไว้โดยเฉพาะเท่านั้นจะพึงรับแต่ผู้เดียว ท่านจึงสอนให้ระวังรักษาตัวด้วยดี ไม่ปล่อยปละละเลยไปตามอารมณ์ เวลาผลไม่ดีแสดงตัวแล้วลำบากมาก เพราะผลนี้หนักกว่าภูเขาดั่งร้อยลูกเป็นไหนๆ ปราชญ์ท่านจึงกลัวกันและสั่งสอนให้

กลัวความชั่วตลอดมาจนปัจจุบันทุกวันนี้ เนื่องจากท่านทราบชัดในผลกรรมดี-ชั่วว่าไม่มี การเปลี่ยนแปลง

ด้วยเหตุดังกล่าวมานี้ที่พระรูดงค์นับแต่ผู้ใหญ่ลงมาถึงผู้น้อย ท่านทราบภูมิจิตของ กันและกันได้โดยไม่ต้องมีญาณหยั่งทราบทางภายใน เพราะการสนทนาธรรมในวงพระ กรรมฐานท่านถือเป็นสำคัญ และเป็นไปอยู่เสมอมิได้ขาด โดยถือว่าเป็นการแลกเปลี่ยน ความรู้ความคิดเห็นของกันและกัน และเป็นสัมโมทนียกถา เครื่องรื่นเริงในธรรมที่ต่างได้ ปฏิบัติและรู้เห็นมา มีโอกาสก็สนทนากันตามแต่ท่านผู้ใดมีความรู้หยาบละเอียดประการใด เวลาท่านสนทนากันเราก็มีโอกาสทราบได้ในเวลานั้น ยิ่งเป็นครูอาจารย์ผู้ใหญ่สนทนากัน ด้วยแล้วก็ยิ่งน่าฟังมาก ธรรมท่านมีแต่ชั้นสูงๆ ฟังแล้วอัศจรรย์ อยากเอาหัวมุดดินลงใน ขณะนั้นด้วยความน้อยเนื้อต่ำใจ และละอายในความสามารถวาสนาของตน ที่ต่ำต้อยด้อย สติปัญญา ไม่สามารถรู้เห็นได้อย่างท่าน

ขณะฟังท่านสนทนากัน ทั้งไฟเราะจับใจ ทั้งอัศจรรย์ ทั้งอยากรู้อยากเห็นอย่างท่าน แสบใจจะขาด แต่สติปัญญาที่จะช่วยให้รู้เห็นอย่างท่านไม่ทราบว่าจะไปจมอยู่ที่ไหน คิดหาก ก็ไม่พบ ค้นหากก็ไม่เจอ มันมืดมืดปิดบังไปเสียหมด ประหนึ่งจะไม่ปรากฏอะไรขึ้นมาให้ได้ ชมพอเป็นขวัญใจบ้าง ตลอดชีวิตลมหายใจคงจะตายกับซากแห่งความโง่เขลาไปเปล่าๆ มองดูหมู่เพื่อนที่นั่งฟังอยู่ด้วยกันที่สว่างงามไปด้วยความสงบ รวกับจะเหาะบินลึกลับไป เสียหมด ทั้งเราผู้ไม่เป็นทำอันหาสติปัญญาเครื่องเปลื้องตนมิได้ ให้ตายจมอยู่ในวัฏวน เพียงคนเดียว ยิ่งคิดก็ยิ่งคับแคบแน่นหัวอก ใจสะทกสะท้านเหมือนถูกทอดทิ้งอยู่ในป่า เปลี่ยวคนเดียว

เวลาเลิกจากธรรมสภาก็แอบไปไต่ถามหมู่เพื่อนว่า ฟังธรรมสักจกท่านแล้ว ใจ เป็นอย่างไรบ้าง สำหรับผมเองแทบอกจะแตกตายอยู่ในที่นั่นเสียแล้ว ด้วยความอัศจรรย์ ในธรรมที่ท่านสนทนากัน เวลากลับมามองดูตัวเป็นเหมือนกาดัวจับภูเขาทองเราดี ๆ นี้เอง คิดแล้วอยากมุดดินให้สิ้นซากไปเสีย คิดว่าคงจะเบาพระศาสนา ไม่นักอึ้งไปด้วยคน อากั้วอั้ววาสนาที่ทำการกตถ่วงอยู่ตลอดมาดังที่เป็นอยู่เวลานี้ ส่วนท่านและหมู่คณะที่ได้ ยินได้ฟังด้วยกันมีความรู้สึกอย่างไรบ้าง กรุณาเล่าให้ผมฟังตามความจริง เพื่อเป็นธรรม คติพ้อมีลมหายใจสืบต่อไป ไม่อึดอันตันอุราเหมือนใจจะขาดอยู่เวลานี้บ้าง

ท่านองค์ใดพูดขึ้นส่วนมากมักมีลักษณะเดียวกัน เพราะต่างองค์มีความกระหมึ้มใน ธรรมท่านมาก แล้วหวนมามองดูตัวที่อยากเป็นดังท่าน แต่เมื่อเหตุปัจจัยยังไม่สามารถ เป็นไปได้ ก็เกิดความเสียใจขึ้นมา ผลจึงแสดงความทุกข์ในลักษณะต่างๆ ให้ปรากฏ พอ ได้ทราบจากหมู่คณะที่กำลังรับการอบรมศึกษาเล่าให้ฟัง จึงพ้อมีลมหายใจคืนมาบ้างและ ตั้งหน้าปฏิบัติตนต่อไป ไม่เกิดความเดือดร้อนกลัวจะไม่ได้ไม่ถึงต่าง ๆ อันเป็นการ เบียดเบียนตนโดยใช้เหตุ

ที่พูดผ่านมามีว่า พระธุดงค์บางท่านกล้าสละชีวิตไปนั่งอยู่ที่ทำเลเสือเหี้ยวไปมาหากิน ในเวลาค่าคืนบ้าง บางท่านกล้าเหี้ยวเดินหาเสือบนเขาในเวลาค่าคืนบ้างเป็นต้นนั้น อาจทำให้เกิดความสงสัยหรือไม่น่าเชื่อว่าจะเป็นไปได้ เพราะเป็นสิ่งที่น่าคิดว่าท่านจะนั่งและเดินหาเสือเพื่อประโยชน์อะไรกัน เพียงนั่งอยู่กับบริเวณที่พักถ้าเป็นนิสัยคนชู้กั้วอยู่แล้ว ก็พอจะเกิดความกลัวได้จนแทบไม่มีลมหายใจก็ได้ แต่ทำไมจึงต้องใช้วิธีโลดโผนเลยสามัญธรรมดาไปถึงขนาดนั้น ถ้าไม่ใช่พระที่อาจจะขาดสติอยู่บ้างคงไม่ทำกันดังนี้

ความจริงก็ควรจะเป็นอย่างนั้น แต่เรื่องของบางท่านที่เคยดำเนินมากลับเป็นอย่างนี้คือความกลัวที่เกิดอยู่ในบริเวณ ท่านก็ใช้อุบายแก้ไขเช่นเดียวกับที่ไปนั่งและเดินเหี้ยวหาเสือบนหลังเขา แต่ความกลัวที่เกิดตามลำพังดังที่เกิดขึ้นขณะพักอยู่บริเวณของตนเป็นอย่างหนึ่ง ท่านก็ใช้อุบายแก้ไขจนความกลัวนั้นหายไป แต่ความกลัวที่ท่านกำลังแสวงหาด้วยวิธีต่าง ๆ มีหาด้วยการไปนั่งภาวนาอยู่บนหินดานหลังเขาบ้าง หาด้วยการเดินหาเสือบนหลังเขาบ้างนั้น เป็นความกลัวที่โลดโผนรุนแรงยิ่งกว่าความกลัวที่เกิดอยู่โดยลำพังมาก ถ้าไม่ใช้อุบายให้ทันกัน ก็น่ากลัวเป็นบ้าไปได้ ขณะพบกับเสือเข้าจริง ๆ ฉะนั้นวิธีระงับจึงต้องใช้อุบายต่างกันมากจนความกลัวนั้นหายไป ด้วยกุศโลบายของแต่ละท่านที่จะหาอุบายวิธีฝึกกรรมานตนเป็นราย ๆ ไป

แต่การฝึกจิตดวงกำลังกลัวถึงขนาดให้หายพยศลงได้ ด้วยอุบายที่ทันสมัยนั้นเป็นสิ่งสำคัญมาก แม้ผลที่ปรากฏขึ้นในขณะจิตยอมจำนนต่อสติปัญญาก็เป็นความอัศจรรย์เกินคาด คือ ใจกลับเกิดความกล้าหาญขึ้นมา ขณะที่ความกลัวดับลงไปด้วยอุบายที่ทันกัน หลังจากนั้น จิตสงบเต็มทีปราศจากความหวาดกลัวใด ๆ หนึ่ง เวลาจิตถอนขึ้นมาถึงทรงความกล้าหาญไว้ได้ไม่กลับกลัว หนึ่ง เป็นพยานหลักฐานในใจได้อย่างมั่นคงว่า จิตเป็นสิ่งที่ทรمانให้หายพยศได้อย่างเห็นประจักษ์ ด้วยเหตุการณ์ต่าง ๆ เป็นเครื่องสนับสนุน มีความกลัวเป็นต้น หนึ่ง มีความพอใจที่จะทรمانตนด้วยวิธีนั้นหรือวิธีอื่นด้วยความถนัดใจ ไม่พรันพรึงต่อความตาย หนึ่ง แม้การทรمانตนด้วยวิธีอื่น ๆ ก็โปรดทราบที่ท่านทำด้วยความมั่นใจที่เคยได้รับผลมาแล้ว มีแต่จะเร่งความเพียรหนักมือขึ้นไปเพื่อความก้าวหน้าของจิตของธรรมภายในใจต่อไป จนถึงจุดที่หมายตามใจหวังเท่านั้น

ดังนั้นการฝึกกรรมานใจหรือทรمانตนของพระธุดงค์จึงมีวิธีต่าง ๆ กันไปตามจริตนิสัย แต่โดยมากวิธีที่ท่านทำนั้นเป็นสิ่งที่ท่านเคยได้รับผลมาแล้ว จึงจำต้องพยายามในวิธีนั้นมากกว่าวิธีอื่น ๆ เรื่อยไป จริตของคนเราไม่เหมือนกัน บางรายพอเกิดความกลัวขึ้นมา จิตเลยไม่มีสติรั้งตัว กลายเป็นคนหมดสติไปเลย ไม่ว่าจะกลัวอะไรก็ตาม เป็นลักษณะเดียวกันนี้ทั้งนั้น จริตชนิดนี้ไม่สมควรที่จะพาทรمانด้วยสิ่งน่ากลัว อาจเป็นบ้าเสียคนไปได้ คำว่า "ทรมาน" ก็ต้องขึ้นอยู่กับจริตของแต่ละรายว่าจะควรทรمانตนด้วยวิธี

ใดบ้าง จึงจะเหมาะและได้กำลังทางจิตใจ ไม่เพียงได้ยินว่าทรมานชนิดนั้นได้ผลดีก็ทำไปตาม โดยไม่คำนึงถึงจิตของตน จึงไม่ค่อยเกิดประโยชน์เท่าที่ควร

แต่การกล่าวทั้งนี้ มิได้กล่าวเพื่อให้เกิดความอ่อนแอแก่ท่านนักปฏิบัติทั้งหลาย กล่าวเพื่อความเหมาะสมที่จะให้ได้รับประโยชน์ตามควรแก่ภาวะของตนต่างหาก บางท่านเมื่ออ่านพบเข้าก็อาจคิดไปว่า อะไรที่เห็นว่ายากลำบากฝืนใจบ้าง ก็จะเหมาเอาเสียว่ามีใช้จริตของตัวจะไปทำอย่างนั้น จริตของตัวต้องอยู่สบาย ไม่ต้องมีความหวาดความกลัวต่าง ๆ มาสัมผัสใจ อยู่ไปกินไปนอนไปอย่างสบายดีกว่าต่างหาก เหมาะกับจริตของตัวซึ่งชอบสบาย แต่ควรคิดว่าพระพุทธเจ้าองค์เอกและพระอรหันต์ที่เป็นสภาวะของโลกตรัสรู้และบรรลุธรรมได้ ด้วยการฝึกทรมานมากกว่าวิธีอื่น ๆ ที่คนขี้เกียจอ่อนแอเห็นว่าดี และไม่เคยมีใครบรรลุธรรมด้วยการอยู่ไปกินไปนอนไปตามใจชอบ โดยไม่มีการฝืนจิตทรมานใจบ้างเลย

ที่นำวิธีทรมานอย่างเผ็ดร้อนของท่านมาลงก็ด้วยเห็นว่า กิเลสของคนเรามากกลัวแต่อำนาจบังคับทรมานมากกว่าปล่อยตามใจ ถ้าใช้อำนาจบังคับบ้างก็ยอมหมอบเสียนิดหนึ่งพอได้ล้มตาทายใจ ถ้าอนุโลมไปตามบ้างก็ได้ใจกำเริบใหญ่ จำต้องใช้วิธีทรมานกันหลายอย่างเพื่อกิเลสกลัวบ้างพอเย็นใจ ท่านที่ต้องการเห็นความหมอบราบของกิเลสประจักษ์ใจก็นำเอาวิธีเผ็ดร้อนนี้ไปใช้เป็นเครื่องมือฝึกทรมาน ให้พอเหมาะกับจริตของตัว ย่อมมีทางผ่านพ้นไปได้เป็นพัก ๆ ทักล้างกิเลสไปได้เป็นตอน ๆ บั่นทอนทุกข์เครื่องทรมานใจลงได้เป็นทอด ๆ จนถึงที่ปลอดภัย อันเป็นแดนเกษมเปรมใจด้วยวิธีนี้เป็นเครื่องสนับสนุน

ท่านที่เคยได้ผลจากการทรมานด้วยวิธีเผ็ดร้อน ท่านได้จริง ๆ เห็นประจักษ์ใจ คือจิตที่ต้องทรมานแบบนี้มันโดยมากเป็นจิตที่ผาดโผนประจักษ์ใจ ชอบเอาจริงเอาจัง ไม่เหลวไหล ว่าสู้ก็สู้จริงๆ ว่าตายก็ตายจริงๆ เป็นไม่ถอย เวลาจะทรมานความกลัวท่านก็หาที่ทรมานจริงๆ เช่นเอาเสือเป็นครูช่วยการทรมาน สถานที่ที่เห็นว่ากลัวมากเท่าไร ท่านยิ่งมุ่งหน้าไปสู่ที่นั่น และฝึกกันอย่างเอาเป็นเอาตายจริงๆ แม้อยู่ในขณะนั้นท่านก็ยอมขอแต่ได้เห็นความกลัวหายไปเพราะอำนาจสติปัญญาเป็นเครื่องฝึก ท่านยอมทั้งนั้นไม่เช่นนั้นท่านจะฝืนใจดวงกำลังกลัวๆ ไปอยู่ในที่กลัวๆ นั้นไม่ได้ แต่ท่านก็ฝืนได้ จนได้เห็นฤทธิ์ของความกลัวที่สูญฤทธิ์ของธรรมไม่ไหว แล้วสลายตัวไปต่อหน้าต่อตา ความกลัวหาญปรากฏขึ้นแทนที่อย่างประจักษ์ใจ ซึ่งเป็นพยานแห่งการฝึกด้วยวิธีนั้น ว่ามิได้เป็นโมฆะ แต่กลับเป็นประโยชน์อย่างมหาศาลที่คาดไม่ถึงเสียอีก

บางรายใจสงบลงขณะได้ยินเสียงเสือกกระท่อมมารอบๆ บริเวณก็มี บางรายพอได้ยินบาทย่างเท้าเสือกเดินมาข้างๆ ตามภาษาของมัน โดยมีได้ระวังว่าใครจะสนใจกลัวหรือกลัวมัน จิตรวบสงบลงไปในขณะที่นั้นก็มี บางรายทำความเพียรอยู่ตามปกติธรรมดา จิตไม่ยอม

สงบลงได้ พอหาอุบายไปนั่งภาวนาอยู่ทางที่เสือเคยเดินผ่านไปมา แม้เสือมิได้มาที่นั่น แต่ใจกลับสงบลงเป็นสมาธิได้ก็มี โดยอาศัยความคิดและความกลัวว่าเสือจะมาหาตน

แต่การภาวนาในขณะความกลัวกำลังแสดงตัวมีสองวิธี คือ ทำจิตให้อยู่กับบทรธรรมที่ตนเคยปฏิบัติมา ไม่ยอมส่งจิตออกไปคิดปรุงว่าสัตว์ว่าเสือใด ๆ ทั้งสิ้น ภาวนาอยู่กับธรรมบทนั้นด้วยสติเป็นเครื่องควบคุม เป็นกับตายก็หมายพึงธรรมบทที่กำลังบริกรรมอยู่ในขณะนั้นเท่านั้น จิตเมื่อยอมตนลงหวังพึงธรรมจริง ๆ ไม่คว้านั้นคว้านี้ ย่อมสงบตัวลงได้โดยไม่ต้องสงสัย ขณะที่จิตลงสู่ความสงบ ความกลัวหายไปทันที นี่เป็นวิธีปฏิบัติของผู้เริ่มฝึกหัด

ส่วนวิธีของผู้ที่จิตเป็นสมาธิมีหลักใจแล้ว เวลาความกลัวเกิดขึ้นย่อมพิจารณาโดยอุบายปัญญาคือ แยกดูทั้งความกลัว แยกดูทั้งสัตว์เสือที่จิตสำคัญว่าเป็นของน่ากลัว ออกเป็นชั้นเป็นอัน นับแต่เขี้ยว เล็บ หงับ หาว ทาง กลางตัว ตลอดทุกอวัยวะของเสือออกดูว่าเป็นของน่ากลัวอย่างไรบ้าง จนเห็นชัดเจนด้วยปัญญา ความกลัวหายไปเอง นี่เป็นวิธีของผู้ที่เคยดำเนินทางวิปัสสนามาแล้ว ย่อมแก้ความกลัวได้ด้วยอุบายนี้ ท่านที่อยู่ในป่า ท่านฝึกกรรมท่านด้วยวิธีดังกล่าวนี้ทั้งนั้น และได้ผลเป็นที่พอใจ โดยที่เสือก็มีได้ทำอันตรายแก่ท่านเลย

เขียนมาถึงตอนนี้ มีเรื่องเกี่ยวเนื่องกันที่ควรจะนำมาลงเพื่อท่านผู้อ่านได้พิจารณาตามเหตุการณ์ที่เป็นมาแล้ว ในวงพระธาตุคงซึ่งเป็นลูกศิษย์ผู้ใหญ่ของท่านอาจารย์มั่นผู้หนึ่ง เวลานั้นท่านอาจารย์องค์นี้เที่ยวธุดงค์ไปฝากแม่บ้านโขงทางฝั่งประเทศลาวกับตาปะขาวคนหนึ่ง ขณะนั้นท่านพักอยู่ในเงื้อมผาแห่งหนึ่ง ตาปะขาวผู้ถือศีล ๘ ก็พักอยู่เงื้อมผาแห่งหนึ่ง ห่างกันประมาณ ๓ เส้น ตามที่ท่านเล่าให้ฟัง ว่าท่านพักอยู่ที่นั่นเป็นเวลาหลายเดือน โดยเห็นว่าเป็นความสะดวกแก่สุขภาพทางกายและทางใจ การบำเพ็ญสมณธรรมเป็นไปโดยสม่ำเสมอไม่มีอะไรติดขัด ทั้งท่านเองและตาปะขาว การโคจรบิณฑบาตก็สะดวก ไม่ห่างจากที่พักนัก ราว ๔ กิโลเมตร มีหมู่บ้านประมาณ ๑๕ หลังคาเรือน ชาวบ้านเองก็ไม่มารบกวนให้ลำบากและเสียเวลาบำเพ็ญเพียร ต่างคนต่างทำธุระหน้าที่ของตนไปตามเรื่อง

วันหนึ่งตอนบ่าย ท่านรู้สึกไม่ค่อยสบายเหมือนจะเป็นไข้ มีอาการครั่นเนื้อครั่นตัว พิกล พอตาปะขาวมาหาที่พัก ท่านจึงสั่งให้แกไปต้มน้ำร้อนมาผสมกับยาฉันทดลองดูบ้าง บางทีอาจหายได้ เพราะยาที่ติดตัวไปนั้นหมอเขาบอกว่าเป็นยาแก้ไข้ป่าได้ด้วย ท่านเองเกรงจะเป็นไข้ป่ากับเขา เนื่องจากที่นั่นไข้ป่าชุมและคนก็เป็นไข้ป่ากันมาก เพราะแถวนั้นเป็นป่าที่ิบมาก คนแถวทุ่ง ๆ ไปอยู่มิได้ ที่นั่นเต็มไปด้วยสัตว์ด้วยเสือนานาชนิด กลางคืนเสียงร้องอีกทีก็ครึกโครม ทราบว่าแถวนั้นมีเสือกินคนอยู่บ้างต่าง ๆ ทั้งนี้ก็เนื่องจากชาวญวนเหมือนกันเป็นต้นเหตุทำให้เสือดุร้ายไม่ค่อยกลัวคน พอตาปะขาวทราบแล้วก็ถือกา

ต้มน้ำไปที่พักของตน ต่อจากนั้นก็หายเงียบไปเลย ไม่เห็นเอาน้ำร้อนกลับมาถวายท่านเพื่อผสมยา

ท่านเองก็รอคอยน้ำร้อนจากตาปะขาวจนคำก็ไม่เห็นมา ท่านคิดว่าตาปะขาวอาจจะลืมไป เมื่อนั่งภาวนาเพลินๆ ท่านเลยทอดธุระ อาการไข้ก็ค่อยเบาบางลงและหายไปที่สุดในที่สุด ส่วนตาปะขาวเมื่อเอากาน้ำไปแล้วก็เตรียมก่อไฟ แต่ก่อเท่าไรไฟไม่ติด เลยเกิดโมโหขึ้นมา จึงลืมนึกว่าตนเป็นตาปะขาวลูกศิษย์พระกรรมฐานองค์สำคัญ ปุบปับลุกขึ้นพร้อมกับความโมโหว่า ไฟนี้เราเคยก่อมันมาก็ร้อยกี่พันครั้งแล้ว แต่ครั้งนี้มันทำไมก่อไม่ติด ไฟนี้ต้องการน้ำหรืออย่างไร ถ้าต้องการน้ำเราก็จะให้ น้ำว่าแล้ว (ขอร้อง) ยืนปัสสาวะรดลงที่กองไฟจนเปียกหมด แล้วก็เดินหนีไปเงียบ ไม่มาบอกอาจารย์ที่คอยน้ำร้อนอยู่แต่วันจนคำเลย พอตกลงกลางคืนเรื่องที่ไม่คาดฝันก็ได้เกิดขึ้น ซึ่งเป็นสิ่งที่น่าแปลกประหลาดอยู่มาก

แต่ก่อนที่เคยพักมานานแล้วไม่เคยมีเรื่องอะไรเกิดขึ้น เฉพาะคืนวันนั้นเวลาประมาณ ๓ ทุ่ม ตาปะขาวกำลังนั่งภาวนารำพึงถึงความผิดพลาดที่ตนได้ทำความประมาทต่ออาจารย์ด้วยความโมโหเป็นต้นเหตุ จึงได้ลุกขึ้นปัสสาวะรดกองไฟ มีหนายังไม่ได้ไปเรียนขอขมาอาจารย์ให้ท่านงดโทษโอหสิกรรมให้ ขณะที่นั่งรำพึงโทษของตัวเองอย่างกระวนกระวาย เสียงที่ไม่คาดฝันก็ได้ดังขึ้นข้างมุ้งด้านหลังห่างกันไม่ถึงวาเลย เป็นเสียงคำรามของเสือโคร่งใหญ่ลายพาดกลอนที่กำลังหมอบหันหน้า ตาจ้องมองมาทางตาปะขาวราวกับจะโดดตะครุบกินเป็นอาหารในขณะนั้น พร้อมทั้งเสียงครวญครางเบาๆ พอเป็นการทดลองความเก่งกาจแห่งความโมโหของลูกศิษย์กรรมฐาน ขนาดพอให้ได้ยินไปถึงอาจารย์ที่อยู่แฉิมผาทางโน้น ขณะที่กำลังครวญครางนั้น ทั้งเอาหางพาดลงพื้นดินดังตบๆ ทั้งเสียงครวญครางเบาๆ ทั้งแสดงท่าขยับหน้าและถอยหลัง ทำท่าจะตะครุบตาปะขาวเป็นอาหารสดในขณะนั้นให้จงได้

พอตาปะขาวได้ยินเสียงประหลาด ซึ่งไม่เคยได้ยินใกล้ขนาดนั้นนับแต่มาอยู่ที่นั่นเป็นเวลาหลายเดือนก็ตกใจกลัว รีบหันหน้าไปดูทันที ระยะเวลาหนึ่งเดือนกำลังหายเต็มที่ ก็ได้เห็นเสือโคร่งใหญ่หมอบจ้องมองทำท่าอยู่อย่างชัดเจน ตาปะขาวกลัวตัวสั่นราวกับจะสลับไปในขณะนั้น คิดอะไรไม่ทัน ใจหั่นเข้าพืด พุทโธ ธัมโม สังโฆ เป็นที่ฝักเป็นฝักตายว่าขอพระพุทโธ ธัมโม สังโฆ ได้มาคุ้มครอง ปกเกล้าปกกระหม่อมจอมขวัญผู้ข้าเถิด อย่าให้เสือตัวนี้เอาไปกินเสียในคืนวันนี้ จะไม่ทันได้ไปขอขมาโทษอาจารย์ที่ตนทำผิดต่อท่านเมื่อบายวันนี้ ขอพระพุทโธจงช่วยชีวิตของข้าไว้ให้ตลอดคืนวันนี้ด้วยเถิด สิ่งที่ข้าพเจ้าได้ทำผิดไปแล้ว ขอพระธรรมและอาจารย์จงโปรดเมตตาโอหสิให้ อย่าถึงกับเสือต้องกินเป็นอาหารเพื่อเป็นการชดเชยความผิดนั้นเลย